

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
BASIN YAYIN YÜKSEK OKULU
GAZETECİLİK VE HALKLA İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE FRANSIZCA BASIN
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SEZAI ARUSOĞLU
86/135

TEZ DANIŞMANI
DOÇ.DR. NİYAZİ ÖKTEM

İ S T A N B U L 1988

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümanlar Merkezi

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
BASIN YAYIN YÜKSEK OKULU
GAZETECİLİK VE HALKLA İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE FRANSIZCA BASIN
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SEZAI ARUSOĞLU
86/135

TEZ DANIŞMANI
DOÇ.DR. NİYAZİ ÖKTEM

İ S T A N B U L 1988

T. C.
Yükseköğretim Kurumu
Dokümantasyon Merkezi

İ Ç İ N D E K İ L E R

	SAYFA
- Ö Z E T	1
- G İ R İ Ş	4
I- OSMANLI DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE FRANSIZCA BASININ GÖRÜ- NÜMÜ.	
A- OSMANLI DÖNEMİNDE BELLİ BAŞLI FRANSIZCA GAZETELER	
a) Bulletin Des Nouvelles	5
b) Gazette Française De Constantinople	7
c) Le Spectateur Oriental	8
d) Le Smyrniens	10
e) Le Courrier de Smyrne	12
f) Le Moniteur Ottoman	14
g) Stamboul	16
h) Diğer Fransızca Gazeteler	21
B- FRANSIZ İHTİLÂLİ VE SONUÇLARININ TÜRKİYE'DE FRAN- SIZCA BASINA ETKİLERİ	22
C- OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SON YILLARINDA TÜRKİYE' DE FRANSIZCA BASININ YAYGINLIĞININ NEDENLERİ.....	26
II- CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE FRANSIZCA BASIN	
A- 1923 - 1950 ARASINDA FRANSIZCA BASIN.....	29
B- 1950'DEN SONRA TÜRKİYE'DE FRANSIZCA BASIN.....	43
III- GÜNÜMÜZDE TÜRKİYE'DE FRANSIZCA BASININ GÖRÜNÜMÜ	
A- HALEN YAYINLANMAKTA OLAN GAZETE VE DERGİLER	
a) New-Spot	47
b) Orient-Express	49
c) Action-Écho du Bosphore	52
d) Présence	54
S O N U Ç	55
K A Y N A K Ç A	56

Ö Z E T

Basınımız genelinde fransızca basın her zaman önemli bir yer tutmuştur. Türkiye'de basın olayının fransızca olarak 1795 yılı ortalarında "Bulletin Des Nouvelles" ile başlaması dikkat çekicidir. İstanbul'da Fransız Elçiliği'nce çıkarılan bu ilk fransızca gazeteyi kısa sürede diğerleri izlemiş, böylece 1831'de ilk türkçe gazetemiz olan Takvim-i Vekayi'ye varılmıştır.

"Bulletin Des Nouvelles" adlı gazete Fransız Devrimi'nin heyecanını yansıtan ve tüm dünyanın desteğini kazanmak amacıyla devrimin amaçlarını anlatan bir gazetedir. "Bulletin Des Nouvelles"den sonra yayınlanan "Gazette Française de Constantinople" adlı gazete ise genellikle dış haberlere önem vermiş, 1798 eylülünde Fransızlar Mısır'ı işgal edince, İstanbul'daki Fransız elçiliğinin kapatılmasıyla yayını sona ermiştir. Bu iki gazeteden sonra üçü İzmir'de, ikisi de İstanbul'da olmak üzere beş önemli gazete daha yayınlanmıştır. Bunlar; "Le Spectateur Oriental", "Le Smyrniens", "Le Courrier de Smyrne", "Le Moniteur Ottoman" ve "Stamboul" adlı gazetelerdir. Bunlardan "Stamboul", yurdumuzda yayın hayatı en uzun süren fransızca gazetedir. (1875 - 1964) Korkmaz Alemdar'ın bu konuda önemli bir çalışması vardır.(1) Yukarıda saydığımız belli başlı fransızca gazetelerin yanı sıra yayın hayatı genellikle kısa sürmüş bir çok küçük gazete mevcuttur. Bunlar; "Le Journal de Smyrne", "Echo de l'Orient", "Journal de Constantinople", "La Turquie", "Impartial", "La Reforme", "Le Phare du Bosphore" ve "Levent-Herald" gibi gazetelerdir.

Tarih içinde bu gazeteler çeşitli görevleri üstlenmişlerdir. Kimisi Fransız İhtilâlini tanıtmak, ona destek sağlamak, Osmanlı topraklarında Fransız İhtilâli'ne benzer bir hareket oluşturmak amacını gütmüştür. Kimisi Kurtuluş Savaşı yıllarında yabancı ülkelerin çıkarlarını savunurken kimisi de doğrudan Kemalist hareketin yanında yer almışlardır. Fransız İhtilâli'nin Türkiye'deki fransızca basına etkileri çok yönlü olmuştur. Bir yandan ihtilâl yanlıları seslerini Osmanlı topraklarında da duyurmaya çalışırken, diğer yandan ihtilâl karşıtları serbestçe

(1) Korkmaz Alemdar, İstanbul (1875-1964) Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi, Ankara A.İ.T.İ.A. 1980

davranabilmek ve yine seslerini fransızca gazeteler aracılığıyla duyurabilmek için Osmanlı Devleti'ni seçmişlerdir.

Osmanlı aydını açısından fransızca basın, bir kaçamak yolu, dünyaya açılan bir pencere olmuştur. Osmanlı aydını, türkçe basını sansürden, baskılardan koruyarak geliştirmeye çalışmışsa da, fransızca basın onun için ayrıcalıklarıyla vazgeçilmez bir kültür unsuru olmuştur.

Cumhuriyet döneminde fransızca basın artık değişim sürecine girmiş bir basındır. O zamana dek fransızca gazeteler levan-tenler, fransızlar ya da azınlıklar tarafından çıkarılmaktadır. Cumhuriyetle birlikte ilk kez Türklerin fransızca gazete çıkardıklarını görürüz. Bunlara Cumhuriyet gazetesinin 1925'ten sonra yayınlanmaya başlayan fransızca baskısını, "Akcham" gazetesini, Muzaffer Bey tarafından çıkarılan "La Volonté" gazetesini örnek verebiliriz.

Cumhuriyetin ilk yıllarında fransızca basını karakterize etmek için şu iki önemli özelliğini belirtmek gerekir: O dönemde bir yandan geleneksel fransızca basın vardır, öte yandan da Türkiye'deki yabancılara ve fransızca okurlarına seslenen bir "Türk fransızca basını" vardır. Türkler tarafından çıkarılan fransızca gazeteler -bir istisna dışında- Kurtuluş Savaşı hareketimizi desteklemişlerdir. Bu istisna, Alman yanlısı olduğunu hiç bir zaman saklamayan ve Almanya'nın çıkarlarını savunan Muzaffer Bey tarafından çıkarılan "La Volonté " gazetesidir.

Yeni cumhuriyet döneminin ilk yirmi yılı genel olarak ele alınacak olursa, fransızca basının genel Türk basını içerisinde önemli bir yer tuttuğu fakat bu yirmi yıl içerisinde eğilimlerinde, yöneldiği şeylerde temel bir değişime maruz kaldığı görülebilir. Bu değişim geleneksel, yabancılara çıkarlarını ve azınlıkların düşüncelerini açıklamaya adanmış bir basından dolayı ya da doğrudan, Mustafa Kemal'in yeni rejimine hizmet eden, böylece kendi örneğini dışarıya yaymaya çalışan bir basına geçiştir.

Türkiye'de fransızca basının gerilemesine hattâ yok olmasına 1950'li yılların başları tanıklık eder. Türkiye'de fransızca basının bugünkü durumunun sebebi oldukça yalındır: Türkiye,

cumhuriyetin ilanından beri sürdürdüğü diplomatik denge politikasından daha doğrusu bağımsızlık politikasından uzaklaşmıştır. Bu süreç ikinci dünya savaşının bitiminden itibaren başlamıştır. Türkiye, aşama aşama (Truman doktrini, Marshall planı, Kore savaşına katılması) batıya daha yaklaşmış ve şubat 1952'de NATO'ya katılmıştır. Bu da -konumuzla ilgili olarak ingilizceyle birlikte Amerikan kültürünü beraberinde getirmiştir. Bundan böyle başlıca muhataplar ingilizce konuşanlardır. Bundan sonra ingilizcenin basına yansması doğal olarak gecikmeyecektir. İngilizce Daily-News gazetesinin yayını da o yıllarda başlar.

Fransızca basının Türkiye'de gerilemesinin sebepleri arasında Kuzey Atlantik Paktı'nın Fransızca kullanımını hiç bir zaman desteklememiş olmasını da sayabiliriz . Fransızca gazeteler azala azala 1940'tan günümüze sadece 26 gazeteyle gelinmiştir. Bunlardan 12 tanesi zaten önceki 35 yılın gazeteleridir. Bu gün ise içinde Fransızcaya rastlayabileceğimiz sadece dört yayın vardır. Bunlar sırasıyla 1973 yılında yayına başlayan "Action-Echo du Bosphore" adlı ekonomi dergisi, 1981'de çıkarılan, devletin resmi gazetesi niteliğindeki "New-Spot", 1985'te çıkarılan "Présence" adlı dini dergi ve son olarak 15 Kasım 1986'da yayına başlayan "L'Orient-Express" adlı gazetelerdir. 1971-1980 arasında Türkiye'de hiç bir Fransızca siyasi gazetenin yayınlanmamış olmasının nedenleri arasına, bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin soğumuş olmasını da katmak mümkündür.

G İ R İ Ş

Osmanlı İmparatorluğu'nda basın olayı ile burada kullanılan dil arasında sıkı bir bağ vardır. Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu çeşitli topluluklardan meydana gelmişti. Üç kıtaya yayılmış olması kültürel açıdan bir mozaik'in meydana gelmesine yetiyordu. Çeşitli dillerin konuşulduğu bu imparatorlukta basın dili olarak fransızcanın seçilmiş olmasının, fransızcanın yaygınlığının ve hattâ ilk türkçe gazetelerden çok önce çıkan ilk gazetelerin dilinin fransızca olmasının ayrı bir önemi vardır.

Fransızcanın Türk basınında kullanılması çeşitli gelişmeler sonucu ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Fransız İhtilâli' - dir. Çeşitli kaynaklara göre, ihtilâlden önce Fransa'da 41 gazete yayınlanırken ihtilâlden sonra bu sayı 1400'lere çıkmıştır. Bundan anlaşılabacağı gibi basın her şeyden önce yeni devrimci dönemin bir unsuru olmuş ve Cumhuriyet'in yeni politik mesajlarını ileteceği bir propaganda aracı haline dönüştürülmüştür. Böylece, Fransızların 1789 devrimini Türkiye'de yaymak istemeleri de ülkemizde fransızca basının yaygınlaşmasına neden olmuştur.

İkinci önemli gelişme, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinden, onun içinde bulunduğu tarihsel koşullardan çıkmıştır. 1830'lar - da (Türk gazeteciliğinin başlangıcı 1831-Takvim-i Vekayi kabul edilir,) başlayan ve 1860'lara doğru iyice hızlanan kültürel uyanış, aynı zamanda daha etkin kaynakları arama, yeni düşünceleri açıkça belirtme isteğiydi. Dönemin baskıcı rejimleri, ister istemez bir kaçış yolu olan başka dilleri gerektiriyordu. O dönemde Fransız dilinin evrenselliği de bunlara eklenince sanırım basında fransızcanın seçilme nedenleri hakkında ilk bilgiler ortaya çıkmış olur.

I.BÖLÜM

A- OSMANLI DÖNEMİNDE BELLİ BAŞLI FRANSIZCA
GAZETELERa) BULLETIN DES NOUVELLES
(HABERLER BÜLTENİ)

Latin harfleriyle İstanbul'da basılan ilk gazete, fransızca olarak 1795 ortalarında yayınlanmıştır. Bu gazete "Bulletin des Nouvelles"dir. Bu "Haberler Bülteni", Fransız Büyükelçiliğinin organı olarak kabul edilmiştir.(1) Bu organ yalnız Türkiye'de çıkan ilk fransızca gazete değil, aynı zamanda memleketimizde gazete olarak yayınlanan ilk varakadır.(2) Bunun böylece genelde bir gazete olarak kabul edilmesine karşılık, adından dolayı, (Bulletin des Nouvelles=Haberler Bülteni) gazete denmemesi gerektiğiyle ilgili düşünceler de vardır. (3),(4)

Büyük Fransız Devrimi'nden altı yıl sonra Türkiye'de yayınlanmaya başlayan bu gazetenin ömrü kısa olmuştur.(5) Kesin olmamakla birlikte yayın süresinin 7-8 ay olduğu belirtilmektedir.

Yayına başlama tarihinin ve Fransız ? Büyükelçiliği' nin bir organı sayılmasının açıkça belirttiği gibi, bu gazete Fransız Devrimi'nin heyecanını yansıtan ve tüm dünyanın desteğini kazanmak amacıyla devrimin amaçlarını anlatan bir gazetedir. Bu gazeteyi çıkaran Verninac'ın bir ümidi de, yayınladığı ihtilâlcî yazılarla Osmanlı Devleti'nde de Fransız İhtilâli gibi bir hareket doğurtmaktı.(6)

Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu o yıllarda önemli güçlükler içerisindeyse de,(7) halen üç kıtada geniş toprakları vardı ve yeryüzünün önemli güçlerinden biri olma niteliğini koruyordu. İşte bu nedenle bu gazetenin amaçlarından biri de bu geniş topraklarda yaşayan uluslara Fransız Devrimi'ni tanıtmak, ona destek sağlamak şeklinde tespit edilmişti.

Bu gazetenin hiç bir nüshası ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Buna rağmen varlığı çeşitli belgelerle kanıtlanabilmekte-

dir. Bu belgelerden biri, o zamanlar İstanbul'daki Fransız Elçiliği'ne gönderilen E.F. Henin adlı bir başkâtibin Fransa Dışişleri bakanına gizlice gönderdiği mektuptur.(8) Bu mektupta "Bulletin Des Nouvelles"'in hatalı yanları Fransa'ya iletilmektedir. Adı geçen şahıs mektubunda şunları yazmaktadır:

"Komiser Vatandaş, İstanbul'daki elçiliğimiz Paris'ten alınan haberleri kullanarak bir bülten yayınlıyor. Bazen başarılarınız çok abartılıyor, bazen de bu bültende düşman gazetelerinin bile yazmayacağı şeyler çıkıyor. Bazı koşullarda bu temsilcinin tutumu gerçeklere hiç uygun değildir. Şimdiye kadar size bütün bu uygunsuzlukları bildiremedim. Çünkü bültenlerin tümünü bulamamıştım. İlişik olarak sunduğum sayı ayrıca dikkati çekmektedir. Yabancı bir ülkede hele Osmanlı ülkesinde, bir temsilcimizin bu yazıları ancak devrimimizi küçük düşürmeye yarar.Çünkü bültenler türkçeye çevirilip bütün İstanbul'a yayılıyor."

Bu mektup üzerine ne işlem yapıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber, elçilikle Fransız hükümeti arasındaki diğer yazışmalardan, Devrim Hükümeti'nin İstanbul'daki gazete çıkarma konusuna çok önem verdiği anlaşılmaktadır.

Bir süre sonra Fransız elçisi Verninac geri çağırılmıştır. Onbeş günde bir 6-8 sayfa halinde çıkan "Bulletin Des Nouvelles"'in yayını, 7 mart 1796 tarihinde Fransız elçisi Verninac geri çağırıldığında sona ermiştir. (9)

(1) Ali Gevgilili, Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Basın ve Atatürk, İst.Ün.İktisat Fak.Mecmuası,C.39, no:1-4 sf.13

(2) Ziyad Ebüzziya,"Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkçe Dışındaki Basını",Türkiye'de Yabancı Dilde Basın sempozyumuna sunulan bildirisi, İstanbul, 16-17-18 mayıs 1984, sf.9

(3) Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul, Gerçek Yayınevi, mart 1973, sf 28

(4) Cavit Orhan Tütengil, Yeni Osmanlılardan Bu Yana İngiltere'-de Türk Gazeteciliği, İstanbul 1969, sf.4

(5) Hıfzı Topuz, a.g.e. sf. 28

(6) Ziyad Ebüzziya, a.g.e. sf.10

(7) Korkmaz Alemdar, İstanbul (1875-1964) Türkiye'de Yayınlanan Bir Fransızca Gazetenin Tarihi, Ankara, AITIA 1980, sf.3

(8) Hıfzı Topuz, a.g.e. sf. 29

(9) M.Nuri İnuğur, Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1982, sf. 167

b) GAZETTE FRANÇAISE DE CONSTANTINOPLE

İstanbul'da fransızca basılan ikinci gazete olarak "Gazette Française de Constantinople"'u görmekteyiz. Bulletin Des Nouvelles'in yayınının sona ermesinden yani Verninac'ın geri çağrılmasından sonra Fransız Elçiliği'ne, Verninac'ın yerine Aubert-Dubayet adında yeni bir elçi atanır. 1796 yazında İstanbul'a gelip yerleşen yeni elçinin de basına merakı vardır ve kısa zamanda fransızca bir gazete kurmak için hazırlıklara girer. Kısa bir hazırlık döneminden sonra eylül veya ekim 1796'da fransızlar yeni gazeteyi yayınlarlar. Bunun adı "Gazette Française de Constantinople"dir. Aylık olarak, genellikle dört sayfa, bazen de iki sayfalık bir ekle yayınlanır. Bu gazetede tek yerli haber yoktur, bütün haberler Fransa ve dış dünya ile ilgilidir.(1) Bu önemli fransızca gazetenin koleksiyonu bizim kütüphanelerimizde yoktur.

Gazetenin 1.2.1797 tarihli 6. sayısı ile 20.4.1797 tarihli 8. sayısını Selim Nüzhet Gerçek görmüş, fotoğrafları "Türk Gazeteciliği" adlı eserine koymuştur. (2)

Yayın aralıklarının muntazam olmadığı bu gazetenin yayını iki yıl kadar sürmüştür. Elçilik matbaası kapatılınca bu gazetenin yayını durmuştur. 1798 eylülünde Fransızlar Mısır'ı işgal etmek amacıyla bir çıkarma yapmaya kalkışınca, İstanbul'daki elçilik kapatılmış ve elçiliğin bütün memurları Yedikule zindanlarında gözaltına alınmışlardır. Bir süre sonra barış antlaşması yapıldığından elçilik personeli görevlerine dönmüşler ve baskı makinelerini de geri almışlardır. Ancak "Gazette Française de Constantinople" bir daha çıkmamıştır.

(1) Hıfzı Topuz, 100 soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul, mart 1973, sf. 28

(2) Prof.Hasan Refik Ertuğ, "Türkiye'de Yabancı Dilde Basına Genel Bakış", Türkiye'de Yabancı Dilde Basın sempozyumuna sunulan bildiri, İstanbul, 16-18 mayıs 1984 sf. 6

c) LE SPECTATEUR ORIENTAL

Fransız Elçiliği'nce çıkarılan "Bulletin Des Nouvelles" ve "Gazette Française de Constantinople"'un aksine, Fransızca üçüncü gazete olan "Le Spectateur Oriental" Türkiye'de ilk özel gazetedir. Fransa'dan Türkiye'ye kaçan karşı devrimci Alexander Blacque, 1821 de İzmir'de "Le Spectateur Oriental" (Doğu Gözlem - cisi) adıyla Fransızca olarak ilk özel gazeteyi çıkarmıştır.(1)

Gazetenin başlığının hemen altında "Feuille littéraire, critique et commerciale (edebiyat eleştirisi ve ticaret yaprağı) ibaresi mevcuttur. A. Blacque'in izlediği politika o zamanki Fransız politikasına uymadığı için İzmir'deki Fransız Konsolosluğu, kapitülasyonlara dayanarak bu gazeteyi sık sık kapattırmıştır.(2)

Gazete haftalık ve dört sayfadır. Spectateur Oriental' de dış haberler geniş bir şekilde yer alır. Gazetesinde çeşitli fırsatlarda İngiltere'ye, Fransa'ya ve Rusya'ya karşı sert eleştiriler yazıları yayınlayan A.Blacque İzmir'deki azınlıkların sevgisini kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarlarını her şeyin üstünde tutan, gerektiğinde bu nedenle bütün dünya devletlerine çatan bu gazetenin özellikle siyasal alanda yaptığı yayınlar basın tarihimizde önemli bir aşama olmuştur.

Yabancı devletlerin baskısı ve isteği üzerine hükümet gazeteyi bir ay süreyle kapatmak zorunda kalmıştır. Bu, aynı zamanda, basın tarihimizde ilk gazete kapatma olayıdır.(3) Bu kapatma olayından altı ay sonra "Spectateur Oriental" yeni bir biçimde çıkar. Bu kez gazetenin başlığının altında "Journal commercial, politique et littéraire" (ticaret, politika ve edebiyat gazetesi) yazısı vardır. Gazete yeni biçimiyle 1 ekim 1824'te çıkmaya başlar. Bu kez gazetede yönetici olarak iki ad görünür: Vigoureux ve

(1) Ali Gevgilili, Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Basın ve Atatürk, İst.Ün.İktisat Fak.Mecmuası, C.39, no:1-4 sf. 13

(2) Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul Gerçek Yayınevi, mart 1973, sf. 31

(3) M.Nuri İnüç, Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1982 sf.168

Didier. Bu tarihte Yunan isyanı devam etmekte ve Rum korsanlar Akdeniz ticaretine zarar vermekteydiler. Vigoureux ve Didier Le Spectateur Oriental'in yayın politikasını aynen devam ettirirler ve olaylar karşısında Osmanlı hükümetinden yana tavır takınırlar. Bunun yanısıra Fransız Elçiliği'nden gelen baskılar da daha şiddetli bir biçimde devam eder. Son olarak Fransız Elçiliği gazetesinin bu tür yayını durdurmasını, aksi takdirde daha sert önlemlere başvuracağını, fransızlara tanınmış ayrıcalıklara dayanarak belirtir. Kapitülasyonlar nedeniyle Osmanlı Devleti, kendi tarafını tutan bu gazeteye ve sahiplerine fazla bir yardımda bulunamıyordu. Fransız Elçiliği'nin bu tehdidi Didier'nin çekilip yerine Alexandre Blacque'in yeniden gelmesine yol açar.(1)

A.Blacque'in yönetimi sırasında da elçilik ile çekişmeler devam eder. Gazete 11 ekim 1827'de, bir ay süreyle, Fransa, İngiltere ve Rusya aleyhinde yazılan bir yazı nedeniyle Fransız Konsolosluğu'na kapatılır. Le Spectateur Oriental 16 kasım 1827 tarihinde tekrar yayına başlar ancak, Navarin deniz savaşı nedeniyle yukarıda sözü edilen üç devletle Türkiye arasındaki ilişkiler iyice gerginleşmiş ve 8 aralık 1827'de elçiler geri çekilmek suretiyle ilişkiler tam olarak kesilmişti. Konsolosluklar kapanmış oldukları halde özellikle Fransa, Türkiye'de uyruklarının faaliyetlerini kontrol etmekten vazgeçmek istemiyordu. Nitekim Fransız Elçiliği mensubu M.Kastanye memleketten çıkmamış Hollanda Konsolosluğu'nda kalarak orada vazife görmeye devam etmiştir. A.Blacque'in gazetesinde kesilmeyen şiddetli yazılara kızan bu zat, Urla limanındaki Fransız gemilerinden aldığı bir müfreze askerle Le Spectateur Oriental matbaasına zorla girmiş, buradaki araç gereci Hollanda Konsolosluğu'na taşıtarak gazetenin neşrini olanaksız kılmıştı. (31.12.1827)

Ne yazık ki bu zorbalığa karşı hükümet, kapitülasyonlar nedeniyle ses çıkaramamış, bu suretle 1827 yılının son günü gazete tamamen kapanmıştır.

(1) Hasan Refik Ertuğ, Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1960, sf. 126

d) LE SMYRNIEN (İZMİRLİ)

İzmir'de Spectateur Oriental gazetesinden başka bir de "Smyrnien" adlı bir gazete yayınlanmıştır. Bu gazete aylıktır. Ancak ne yazık ki çeşitli kaynaklarda bu gazete hakkındaki bilgiler birbirini tutmamaktadır. M. Nuri İnüğü, "Basın ve Yayın Tarihi" adlı eserinde bu gazetenin aylık olduğunu, 3 temmuz 1824 günü yayına başladığını, ancak 11 sayı çıkabildiğini ve 11 eylül 1824'te kapandığını belirtmektedir.(1) Gazete aylık ise ve yayınına 3 temmuz 1824'te başlanıp 11 eylül 1824'te yayını son bulmuşsa 11 sayı çıkabilmiş olmasına olanak yoktur.

Bir başka kaynaktan ise gazetenin yayına başladığı tarih olarak 1824 ocak ayı gösterilmektedir.(2) Bütün bu belirsizliklerin yanı sıra böyle bir gazetenin çıkmış olduğu muhakkaktır. Bu konuda yararlandığımız kaynaklarda şu ortak bilgiler mevcuttur : Gazete ilk olarak Charles Tricon adlı bir fransız tarafından çıkarılmıştır. O sıralar İzmir'de ticaret hayatı oldukça canlıdır. Ticari faaliyetleri dışında sosyal hayatları da çok hareketli olan İzmir'li fransız tüccarlar, meslek kuruluşları ve ticaret odası kurmuşlardır. Bunlardan bazıları memleketlerinde ki yeni idareyi tutmuyorlar, krallık rejimine taraftarlık ediyorlardı. İşte Charles Tricon' da bunlardan biriydi. Bir süre düzensiz aralıklarla ve güçlkle çıkarılabilen bu aylık gazete sonradan sahibi tarafından Roux adında diğer bir fransız tüccarına devredilmiştir.

Yeni sahibinin idaresi altında Smyrnien'in yayını memleketimizin menfaatlerine aykırı doğrultuda gelişince , zamanın dışişleri bakanı Fransız elçiliği tercümanını davet ederek kendisine bu gazeteden şikayette bulunmuştur. Bu konuda Gérard

(1) M. Nuri İnüğü, Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul Çağlayan Kitabevi, 1982 sf.169.

(2) Prof.Hasan Refik Ertuğ, "Türkiye'de Yabancı Dilde Basına Genel Bakış", Türkiye'de Yabancı Dilde Basın sempozyumuna sunulan bildiri. İstanbul, 16-18 mayıs 1984 sf.9

Groc, mayıs 1984 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen "Türkiye'de Yabancı Dilde Basın " sempozyumuna sunduğu bildiride bu gazetenin rumların tarafını tuttuğunun söylendiğini belirtmiştir. (1) Daha sonra şikayeti haklı gören elçilik, İzmir Fransız Konsolosu M. David aracılığıyla gazete sahibine ihtar yaptırmıştır. Zaten gazete o sıralarda yayınını durdurduğundan bu ihtarın fiili bir faydası dokunmamıştı. Gazete böylece 11 eylül 1824 tarihinde kapanmış olur.

(1) Gérard Groc, "Türkiye'de Fransızca Basın", Türkiye'de Yabancı Dilde Basın sempozyumuna sunulan bildiri. İstanbul, 16-18 mayıs 1984, sf.9

e) LE COURRIER DE SMYRNE
(İZMİR POSTASI)

Le Spectateur Oriental kapandıktan sonra Alexandre Blacque İzmir'de hükümetin de desteğiyle Le Courrier de Smyrne adlı bir gazete çıkarmış, ateşli kalemıyla Osmanlı Devleti' nin haklarını yabancı devletlere karşı korumaya devam etmiştir. Yazılarında Osmanlı hükümetinin politikasını savunduğu için Rus ve Fransız büyükelçilikleri gazetenin kapatılması yolunda Babıâli'ye çeşitli baskılara girişmişlerdir.(1)

Bu baskıların etkisiyle hükümet A.Blacque hakkında bir kaç defa soruşturma açmak zorunda kalmıştır. Türk basın tarihinde hakkında koğuşturma yapılan ilk gazeteci A.Blacque'tir.(2)

Osmanlı hükümeti A.Blacque hakkında soruşturma açtırmıştır ancak, yabancı elçiliklerin, özellikle İzmir'deki uyrukları üzerinde sürdürdüğü baskıya karşı büsbütün hareketsiz de kalmıştır. Babıâli 5 ağustos 1828'de İzmir valisi Ömer Lütfü Efendi'ye verdiği talimatla şikayetleri incelemesini emretmiştir.(3) Vali, A. Blacque'i davet ederek ona Osmanlı hükümetinin yayınlarını takdirle karşıladığını söylemiştir. Bazı Fransız tacirlerini de dinledikten sonra Courrier de Smyrne'in yayınlanmasında sakınca görmediğini, hattâ faydalı bulduğunu Babıâli'ye bildirmiştir. Fakat müttefik devletler Babıâli üzerindeki baskılarını sürdürüyorlardı. Bunun üzerine Babıâli'ce valiliğe 31.8.1828 'de verilen kesin talimat üzerine, vali, A.Blacque'i makamına çağırarak, hücumlarını biraz hafifletmesini tebliğ etmiştir. Diğer yandan Babıâli de valinin davranışından ve tavsiyelerinden aldığı kuvvetle Fransız Elçisi'ne karşı biraz dayatmıştı. Fransız elçisi A.Blacque'e "Fransa'nın doğu politikası"'nı bozmayacak bir yayın siyaseti izlemesini, biraz daha ılımlı ve ihtiyatlı

(1) M.Nuri İnüğü, Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul Çağlayan Kitabevi, 1982 sf.169

(2) İnüğü, a.g.e. sf 169

(3) Prof.Hasan Refik Ertuğ, "Türkiye'de Yabancı Dilde Basına Genel Bakış", Türkiye'de Yabancı Dilde Basın sempozyumuna sunulan bildiri, İstanbul, 16-18 Mayıs 1984, sf.12

bir dil kullanmasını tavsiye etmekle yetinmiştir. Fakat Rus elçisinin baskıyı sürdürmesi üzerine, Babiâli, valiye eski talimatını tekrarlamışsa da vali bir fransız vatandaşına Rus elçisinin isteği üzerine ihtarda bulunamayacağını, bu hususta ancak fransız elçisinin söz sahibi olabileceğini cevaben bildirince bu defa fransız elçisi tekrar araya girmiştir. Doğruca A.Blacque' e yazılarındaki hücumlarını hafifletmezse Courier de Smyrne'in kapatılabileceğini tebliğ etmiştir.

Bu baskılar üzerine A. Blacque sonunda gazetesini satmak zorunda kaldı. Gazete el değiştirince eski önemini kaybetti.(1) Satın alan tarafından, gazetenin adı değiştirilerek "Journal de Smyrne" (İzmir Gazetesi) haline getirilmiştir.

Alexandre Blacque'in çalışmalarından esinlenen II.Mahmut onun fikirlerini çok beğenip takdir ettiğinden İstanbul'de resmi bir gazete çıkarmasını teklif etmiş, bu teklifi kabul eden A. Blacque, 1831'de gazetesini satmış ve İstanbul'a gelmiştir.

(1) Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul, Gerçek Yayınevi, mart 1973, sf.33

f) LE MONITEUR OTTOMAN

"Le Moniteur Ottoman", devletçe çıkarılan ilk fransızca gazetedir. 1831 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Butarih önemlidir çünkü ilk türkçe gazetemiz Takvim-i Vekayi'nin de yayını bu tarihe rastlar. Resmi gazete niteliğinde olmasına ve Takvim-i Vekayi'den önce yayınlanmasına rağmen fransızca yayınlandığı için bunu ilk Türk gazetesi olarak kabule olanak yoktur.(1)

Bu gazete sultan II.Mahmud'un isteği ile İstanbul'da yayınlanmaya başlamış yarı resmi bir devlet organıdır. II. Mahmud bir yandan Takvim-i Vekayi'nin hazırlıklarıyla uğraşırken bir yandan da Babiâli'nin görüşlerini ve politikasını yansıttak fransızca bir gazete çıkartmayı düşünüyordu.(2) İzmir'de uzun zaman devletin görüşlerini savunmuş olan A.Blacque'i İstanbul'a getirterek kendisine fransızca gazetenin kurulması görevini verdi. Fransa'da yayınlanan "Le Moniteur Officiel de la France"adlı resmi gazetenin adından esinlenerek bu gazeteye "Le Moniteur Ottoman"dendi.

Le Moniteur Ottoman Takvim-i Vekayi'nin fransızca çevirisi olmamakla beraber Takvim-i Vekayi'de yayınlanan bir çok haber bu gazetede de yayınlanmış, genelinde sayfalarında hükümetin görüşlerine geniş yer verilmiştir. Ancak Alexandre Blacque Fransa'da kralcı olarak tanındığından "Blacque Bey" adıyla yarı resmi bir gazetenin başına geçmesi Fransız Elçiliği'nde hoşnutsuzluk yaratmış ve Fransa'ya büyük sempati duyan diğer bazı devletlerin elçiliklerinde tepkiler uyandırmıştır.(3)

Blacque Bey 1836 yılında Sultan'dan aldığı gizli bir görevle Fransa'ya giderken Malta'da ansızın ölmüştür. Çeşitli kaynaklar zehirlendiği iddialarıyla ilgili bilgiler içerirler. Onun

(1) Hasan Refik Ertuğ, Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1960 sf.131.

(2) Hıfzı Topuz, 100 soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul Gerçek Yayınevi, mart 1973 sf.33

(3) M. Nuri İnugur, Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul Çağlayan Kitabevi, 1982, sf.170

ölümünden sonra gazetenin yönetimi bir süre yanında çalışanlara kalmıştır. Bunlar arasında Hüseyin Mazhar ve Françeski'nin adlarına rastlanmaktadır.

Alexandre Blacque'in ölümünden sonra, II.Mahmud çocuklarının eğitimi ile yakından ilgilenmiş, Fransa'da Saint Barbe okulunda okutulan Edvard Blacque (1824-1895) öğrenimini tamamladıktan sonra yurda dönerek gazeteciliğe başlamıştır. Bir süre sonra II.Mahmud'un ölümü üzerine yerine geçen Abdülmecid tarafından 1846 yılında yarı resmi olarak kurulan "Courrier de Constantinople" başyazarlığına getirilmiş ve bu gazetede yedi yıl çalışmıştır.

1852 yılında Osmanlı Devleti'nin Paris elçiliğine başkâtip tayin edilen, yedi yıl bu görevi, beş yıl da Napoli konsolosluğu görevini ifa eden adı geçen, daha sonra Black paşa ünvanı ile Washington elçiliğine tayin edilmiştir. Amerika ayrılık savaşlarından sonra Osmanlı Devleti'nin ilk elçisi Blak paşadır. Yedi yıla yakın bir süre Amerika'da Osmanlı Devleti'ni temsil eden Blak Paşa, daha sonra Beyoğlu altıncı daire belediye başkanı seçilmiş, bu görevi de on iki yıl başarıyla sürdürmüştür. Bu arada 1876 yılında V.Murad zamanında Basın Genel Müdürü olmuştur.

Bir süre Bükreş elçiliğinde de bulunan ve ikinci defa getirildiği belediye başkanlığında üç yıl çalışan Blak Paşa 19 haziran 1895'te ölmüştür. Yetenekli bir diplomat ve iyi bir gazeteci olarak basın tarihinde yer almıştır.

g) STAMBOUL (İSTANBUL)

"Stamboul" gazetesi Türkiye'de yayınlanan fransızca gazeteler arasında yayını, I.Dünya Savaşı boyunca dört yıllık kesinti dışında en uzun süren gazetedir. 1875 yılında İstanbul'da kurulmuş olan "Levent Times and Shipping Gazette"'in sahipleri Laffan ve Henry Hanly kardeşler aynı yılın ağustos ayında bu gazeteye yeni bir biçim vermişler ve gazetenin adını "Stamboul"olarak değiştirmişlerdir.(1) "Stamboul" gazetesi böylece kurulduktan sonra yayın hayatının sonuna dek Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinin adını taşımıştır. 1875'ten 1914'e kadar fransızca okunmuş biçimiy-"Stamboul" olarak anılan gazetenin başlığı Kemalist devrimlerden sonra "İstanbul" olarak değiştirilmiştir.(2)

"İstanbul" gazetesi hakkında yapılmış olan ayrıntılı ve geniş bir çalışma olan Korkmaz Alemdar'ın "İstanbul, Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi" adlı eserinde belirtildiğine göre,(3) "İstanbul" gazetesinin yayın hayatında birbirinden kesin bir biçimde ayrılan iki dönem vardır. Kuruluşundan 1896 yılına kadar İngiltere'nin çıkarlarını savunduğu dönem-ki bu dönemde gazeteyi hepsi de ingiliz uyruklu olan John Laffan Hanly Henry Hanly ve Edouard Chester yönetmişlerdir- ve 1896'dan 1964'e kadar fransız çıkarlarını savunduğu dönem. "İstanbul"'un bazen açıkça bazen üstü kapalı bir biçimde fransız çıkarlarını savunduğu bu son dönemde gazeteyi, Régis Delbeuf, Paul Lefebvre, Paul Genève Pierre Le Goff, Robert Guyon, Gérard Sabatier, René Houille ve Julien le Moyne adlı fransızlar yönetmişlerdir.

"İstanbul" gazetesi Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını hızlandıran bir dizi olay öncesi yayınlanmaya başladı. Gazete bu olayları günü gününe izledi. Önceleri John Laffan Hanly'nin yönetiminde (1875-1879) Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütün-

(1) M.Nuri İnüç, Basın veYayın Tarihi, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1982, 2.bsk. sf. 172.

(2) Korkmaz Alemdar, İstanbul (1875-1964) Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi, Ankara, AİTİA, 1980. sf.1

(3) Korkmaz Alemdar, a.g.e.

lüğünü savunan bir politika izlediyse de -bu politikayı izleme -sinin nedeni, örtülü veya açık olarak Osmanlı Hükümeti'nden ayrıcalıklar elde etmeye çalışan şu ya da bu özel çıkar guruplarını desteklemesiydi.(1) - Berlin kongresini izleyen (1879) Berlin antlaşmasından sonra bu politikaya son verdi. Henry Hanly'nin yönetiminde (1879-1895) "İstanbul", antlaşmanın tüm olarak uygulanmasını istedi. Bu istek Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasından başka bir anlam taşıymıyordu.

"İstanbul" yayının hayatının ikinci döneminde (1896- 1964) daha temkinli oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarlarına karşı gelmek yerine susmayı yeğ tuttu. Kendini ülke olaylarına karşı kötü niyetli olmakla suçlayan Türk basınına karşı savundu.0,"Osmanlı ve Fransız çıkarlarını uzlaştırmak için çalışıyordu". "Her ikisine de yürekten ve sıkıca bağlıydı" ve "uyumlu oldukları sürece " her ikisini savunuyor,"aksi durumlarda" susuyordu.(2)

1909-1914 yılları arasında "İstanbul"'un yönetmeni dört kez değiştiyse de sahibi aynı kaldı. Gazete bu yıllarda Belbeuf'ün yönetiminde "Fransız Organı" oldu. 0 tarihten itibaren de yazı işlerini yönetenler İstanbul'da bulunan Fransız gazetecileri arasından Fransa Hükümeti'nin temsilçisi tarafından seçildi.

1914 yılında çıkan 1.dünya savaşı "İstanbul"'u güç durumda bıraktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşta Almanya yanında yer alması konusunda susan "İstanbul", 1914 ağustosundan itibaren tek yaprak olarak yayınlandı ve 29 ekim 1914 günü yayınını kesti.

Pierre Le Goff 1918 kasım ayında "İstanbul"'u yeniden yayınlamaya başladı. Ancak zor koşullar yine de gazeteyi etkiledi. Bu yüzden gazete sık sık boyut değiştirmek zorunda kaldı. Fransız çıkarlarını savunması ve Fransa'nın 1.dünya savaşından galipler arasında çıkması "İstanbul"'un yayınını kolaylaştırdı ama bu durum 1922'ye dek sürdü. Kemalist kuvvetlerin Anadolu' da

(1) Korkmaz Alemdar, a.g.e. sf.10

(2) Korkmaz Alemdar, a.g.e. sf.96 (Stamboul, 25 ağustos 1910)

kazandığı başarılar kesinleştikçe "İstanbul" bunları okurlarına duyurdu. Bu tutum daha sonra gazetenin yayınına devam edebilmesine neden oldu. Le Goff, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gazetesinde küçük fakat anlamlı bazı değişiklikler yaptı.(1) 2 ocak 1924'te "Stamboul"'un alışılan başlığı yanında arap harfleriyle yazılı ikinci bir başlık belirdi. Bu sunuş 20 eylül 1928'e kadar devam etti. "Stamboul"'un da benimseyip savunduğu latin alfabesinin kabul edilmesiyle yazılan başlık ortadan kalktı. Le Goff 11 ekim 1934'te , gazetesine yayınlandığı kentin adını türkçe okunuş biçimiyle verdi : "İstanbul".

"İstanbul" 1922 yılından itibaren girişilen yenileşme hareketinin önemini hemen kavrayamadı. Ankara hükümetinin gerçekleştirdiği yenilikler karşısında ilgisiz kaldı. Pierre Le Goff Kemalist devrimleri ancak halifeliliğin kaldırıldığı 1924 yılından itibaren desteklemeye başladı. Şeyh Said isyanı sırasında Cumhuriyet'i savundu.(2) Avrupa'nın tehlikeli bir biçimde II.Dünya savaşına hazırlandığı yıllarda "İstanbul", Fransa-İtalya işbirliğinin gerekliliğini ileri sürdü. Bu işbirliğini "Orta Avrupa ulusları arasında biçimi nasıl olursa olsun bir tür ekonomik federasyon" kurma yolunda ilk adım olarak düşündü. Ama daha sonra bu gerçekleşmeyecek ve İtalya Almanya'nın yanında savaşa girecekti. II.Dünya Savaşı sırasında Fransa'da Vichy hükümetini destekleyen "İstanbul", kurtuluşu mareşal Pétain'de buldu. General De Gaulle'ü desteklemedi.

İkinci Dünya savaşının bitiminden sonra yayınına iki aya yakın bir süre ara veren "İstanbul", yeniden yayınına başladığında artık eski önemini ve gücünü yitirmişti. Türkiye'de "İstanbul" ile birlikte basın 1946 yılından 1964 yılına kadar değişik basın rejimleriyle karşı karşıya kaldı. Liberal sistemin getirdiği özgürlük ortamından yararlandığı gibi baskı sisteminin geçmişteki uygulamaları aratmayacak zorluklarıyla da karşılaştı. "İstanbul", basın ile ilgili bu değişikliklerden genellikle söz etmedi. 1954 ile 1960 yılları arasında çok sayıda gazeteci ko-

(1) Korkmaz Alemdar, a.g.e. sf.126

(2) Korkmaz Alemdar, a.g.e. sf.144

ğuştırmaya uğradı, hapis cezasına çarptırıldı. Gazete bu gelişmeler karşısında yorumda bulunmadı, hükümetle basın arasındaki ilişkilerin güçlüğünden söz etmedi. Böylece Türk yaşamına ilgisizliği gittikçe arttı.(1) Baş yazılar artık Türkiye'nin sorunlarına değinmez oldu.(2)

Diğer yandan ekonomide de önemli değişiklikler yaşandı. Fransa'nın Türk ekonomik hayatındaki yeri giderek azaldı. Ürünlerinin yüksek fiyatı Türk pazarlarına girmesini engelledi. Böylece Fransız sermayesi Türkiye'de üstün durumunu yitirdi. Onun yerini İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yepyeni bir güç aldı :Birleşik Amerika Devletleri.

"İstanbul" gazetesini, Fransız etkisinin gerilemesinin sonuçlarına kalıtılmak zorunda kaldı. Fransız şirketlerinin Türkiye'den ayrılması hem satışın azalması hem de reklam gelirlerinin düşmesi anlamına geliyordu."İstanbul"'un kapanmasının nedenleri yalnız bunlar değildi. Bir diğer neden de "İstanbul"'un Fransız çıkarlarını savunmasıydı. Zaman içinde Fransa'nın artık Türkiye'de çıkarları kalmadığından onları savunmaya da gerek kalmamıştı. Bu da maddi destek bakımından Fransız Hükümeti'ne bağlı olan bir gazete için zor günler demektir. Diğer yandan "İstanbul" gazetesinin rekabet sorunu da vardı. Rekabet bir yandan "İstanbul" ile türkçe gazeteler arasında, öte yandan "İstanbul" ile yabancı gazeteler arasında söz konusuydu. Her ne kadar "İstanbul"'un etkisi Türkler bakımından sınırlı ise de yeni Türk gazetelerinin kuruluşları bu yıllara rastlar (Hürriyet 1948, Milliyet 1954, Günaydın 1968) ve "İstanbul" okurunu alırlar. "İstanbul" okuru tamamen fransızca okumuyordu. Bunlar arasında Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler de vardı. Artık azınlıklar daha başka gazetelere yönelmişlerdi.

Sonuç olarak, "İstanbul" sürekli okuyucu yitirdi ve sonunda bir kaç yüz sayıya düştü. Aynı sırada Türk gazeteleri binlerce

(1) İsmet Giritli, "Türkiye'de Fransızca ve İngilizce Yayınlanan Gazeteler", Türkiye'de Yabancı Dilde Basın sempozyumuna sunulan bildiri, İstanbul, 16-17-18 Mayıs 1984 sf.3

(2) Korkmaz Alemdar, a.g.e. sf.176

(2) Hıfzı Topuz, a.g.e. sf.36

okuyucuya sahipti. Yeni teknik gelişmelere ve Türkiye'de basın ve toplumun koşullarına ayak uyduramayan "İstanbul" gazetesi son yıllarda Fransız Elçiliği'nin yardımıyla yaşadı, bu yardımın kesilmesi ile de 1964'te gazetenin kapatılmasına karar verildi.

"İstanbul", Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancılar ve azınlık guruplar için önemli bir gazete oldu. Borsa haberleri ile ve dünya ticaretiyle ilgili bilgiler ticari çevrelerin işine yaradı. Pera'nın sosyal yaşantısı, İtalyan şarkıcıları, baloları ve toplantılarıyla "İstanbul"'a yansdı. O, bu çevrelerin, yani İngiliz ve Fransızların ve onlarla ortak çalışan Rum, Ermeni ve Yahudilerin okuduğu bir gazete oldu. Sömürgecilik döneminin simgesiydi. Türk ulusal bağımsızlık hareketi bu döneme son verince "İstanbul" varlık nedenini yitirmiş oldu.

h) DİĞER FRANSIZCA GAZETELER

Yukarıda saydığımız belli başlı fransızca gazetelerin yanı sıra yayın hayatı genellikle kısa sürmüş bir çok küçük gazete mevcuttur. Bu nedenle bu gazeteleri kısaca incelemek yerinde olacaktır. Bu gazeteler; "Jornal de Smyrne", "Echo de l'Orient", "Journal de Constantinople", "La Turquie", "Impartial", "La Réforme", "Le Phare du Bosphore" ve "Levent-Herald" adlı gazetelerdir.

Journal de Smyrne (İzmir Gazetesi) 1833-1915 İzmir'de yayınlanan bir gazetedir ve sık sık kapatılmıştır. Echo de l'Orient (Doğunun Yankısı) 1838-1845 İzmir'de ayda altı defa yayınlanan bir haber gazetesiydi. Journal de Constantinople (İstanbul Gazetesi) 1846-1866 adlı gazete de iki gazetenin birleşmesinden doğan bir gazeteydi. İzmir'de çıkan Journal de Smyrne ile Echo de l'Orient birleşerek İstanbul'da Journal de Constantinople gazetesini çıkardılar. La Turquie'nin (1866) kuruluşu ise Journal de Constantinople'un 1866'da ad değiştirip yeni bir biçimde günlük çıkmasıyla oldu. Yine İzmir'de çıkan "Impartial" (Tarafsız) 1841-1912 adlı gazete önceleri haftalıkta sonra haftada 4 defa yayınlandı.

Oskar Efendi adında bir Ermeninin çıkarttığı La Réforme adlı gazete önceleri haftada iki defa yayınlanıyordu. Bu gazeteyi 1900 yılında Dr.N. Züрюkoğlu satın aldı ve 1904'te gazete günlük oldu. La Réforme o yıllarda pazar günleri 42 sayfa çıkıyordu. Le Phare du Bosphore (Boğaziçi Feneri) 1870-1890 İstanbul'da çıkan ve patrikhanenin çıkarlarını savunan bir gazeteydi. Gazetenin baş yazarı Kiriakopulos bu gazete kapandıktan sonra Mısır'da çalışmıştır. Fransızca-ingilizce olarak İstanbul'da çıkan Levent-Herald, (1867) adlı gazetenin sahibi Edgar Wittaker 1890 yıllarında saraydan aldığı ödeneği arttırmak için bir takım şantajlara başvurmuştur. Gazete bu yüzden bir çok kez kapanmıştır. Wittaker, Times gazetesinin Türkiye muhabirliğini yapmıştır. (1)

(1) Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul, Gerçek Yayınevi, mart 1973 sf.35

B- FRANSIZ İHTİLÂLİ VE SONUÇLARININ TÜRKİYE'DE FRANSIZCA BASINA ETKİLERİ

Fransız ihtilâlinin dünyaya getirdiği en büyük yenilik , ihtilâlden önce bilinmeyen bir takım düşünce ve prensiplerin gün ışığına çıkmasıdır. Bunların en önemlileri milliyet, eşitlik, hürriyet adalet ve kardeşlik gibi demokrasinin ana prensip ve haklarıdır. Fransızlar bu prensipleri ihtilâl savaşları sırasında Avrupanın öteki milletlerine de aşılamışlardır.(1) Bu fikirlerin yayılmasında Fransızlar başta yazılı basın olmak üzere bir çok araçtan yararlanmışlardır.

İhtilâl sonuçlarının basına etkisine geçmeden önce, genel olarak bazı konuları işlemek gerekmektedir. Her şeyden önce Türkiye ile Fransa arasında ticari ilişkiler vardır. Siyasi ilişkilerin belirlenmesinde ekonomik ilişkilerin rolü büyüktü. 1783 yılında Fransa'nın genel ihracatı içinde Türkiye, 3 884 576 sterlin ile birinci sırayı alıyordu. Türkiye'nin de Avrupa ile ticaretinin % 55'i Fransa ile yapılıyordu.(2) Türkiye'ye dışarıdan gelen mallar arasında kağıt, şeker, baharat ve bazı lüks eşyalar vardı. Kısacası Fransa, 18.asrın sonlarına doğru Türkiye'de geniş ticari menfaatlere sahipti. İhtilâl arifesinde Fransızların Osmanlı İmparatorluğu hudutları içerisinde 80 kadar müessesesi vardı.(3)

Fransız ihtilâlinin Türkiye'deki fransızca basına etkileri çok yönlü olmuştur. Bunlardan en önemlisi, örneğini "Bulletin Des Nouvelles" de gördüğümüz motive edici etkidir. Bulletin Des Nouvelles, Fransız ihtilâlini tanıtmak, ona destek sağlamak amacıyla çıkarılmıştı. Hattâ bu gazetenin amaçlarından birisi de Osmanlı topraklarında Fransız ihtilâline benzer bir hareket oluşturmaya çalışmaktı.(4) İhtilâlin bu amacı yalnız Osmanlı toprak-

(1) Emin Oktay, Tarih, İstanbul, Atlas Yayınevi, 1978, sf.220

(2) İsmail Soysal, Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802), 2.bsk.Ankara,TTK Basımevi,1987 sf.43

(3) İsmail Soysal, a.g.e. sf.41

(4) Ziyad Ebüzziya,"Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkçe Dışındaki Basını", Türkiye'de Yabancı Dilde Basın sempozyumuna sunulan bildirisi, İstanbul, 16-17-18 Mayıs 1984, sf.9

larına yönelik değildi: "1791 senesinden itibaren Avrupa hükümdarları ve bilhassa Avusturya ihtilâlin sirayet tehlikesi ve mütecaviz halinden korkmaya başlayıp nazarlarını batıya çevirmişler ve harekete hazırlanmışlardır.(1) Bulletin Des Nouvelles'den başka bir çok gazete bu amacı gütmüş ve Fransız ihtilâlinin yanında yer alarak onu Osmanlı İmparatorluğu'nda savunmaya ve desteklemeye çalışmışlardır. Burada hemen hatırlatmalıyız ki;Bulletin Des Nouvelles'den önce de Fransız Elçiliği matbaasında bazı teknik eserler yayınlanmıştı. Bunlar: 1787'de Lafitte'in "İstihkâm Dersleri", ertesi sene Truguet'nin "Deniz Manevraları ve İşaretleri" gibi eserlerdi. (2)

Diğer yandan Alexandre Blacque gibi gazeteciler de ihtilâl sebebiyle Fransa'dan kaçmış ve Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Alexandre Blacque kralcıdır.(3) Bu nedenle Türkiye'de yarı resmi ya da özel olarak çıkardığı gazeteler Fransa'da hep ihtilâl hükümetlerinin dikkatini ve tepkisini çekmiştir. Hatta bu yüzden A.Blacque'in gazetesi Fransız Elçiliği'nce kapatılmıştır bile.

Bu iki örnek Türkiye'de Fransızca gazetelerin bir yandan ihtilâle destek olmak ve onu tanıtmak amacıyla , diğer yandan da Fransa'dan kaçan kral yanlılarının seslerini duyurabilmeleri amacıyla çıkarıldığını göstermektedir.

Fransız ihtilâlinin Türkiye'de gazeteciliği doğuran, yerleştiren faktörler arasında en önemli yeri tuttuğunu söyleyebiliriz. Çalışmamızın giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi ihtilâlden önce Fransa'da 41 gazete yayınlanırken ihtilâlden sonra bu sayı 1400'lere çıkmıştır. Bu da Fransa'da yeni hükümetlerin basın olayına verdikleri önemi göstermektedir. İşte bu etkilerle Türkiye'de basın daha doğrusu gazetecilik 1831'den çok önceleri başlamıştır. İlk türkçe gazetemiz sayılan Takvim-i Vekayi'den (1831) yaklaşık 36 yıl önce ilk Fransızca gazete yayınlanmıştır.

(1) İsmail Soysal, Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802), 2.bsk.Ankara TTK Basımevi, 1987 sf 101

(2) İsmail Soysal, a.g.e. sf 54

(3) M.Nuri İnüç, Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1982 sf.170

(Bulletin Des Nouvelles 1795) Bu tarih Fransız ihtilâlinde he-
men sonraki yıllara rastlamaktadır. O yıllarda içeride I. Abdül-
hamid'in ölümü üzerine yerine geçen III.Selim devri başlıyordu.
Birinci Abdülhamid 1787'de başlayan sefer esnasında Özi kalesi-
nin zaptı haberini öğrenince duyduğu acıdan ölmüş, yerine 28 mart
1789'da III.Selim geçmişti. III.Selim başa geçer geçmez Fransız
ihtilâlinin Avrupa'da meydana getirdiği karışıklıklar karşısında
kaldı. Bu arada Bonaparte 1798'de Mısır'ı işgal edince " Eski
Dost " Fransa ile savaş haline girilmişti. Daha sonra Mısır'ın
fransızlar tarafından tahliyesinden ve 1802'de barış akdinden
sonra tekrar Fransa ile dostluk başladı.

Reformcu padişah III. Selim tahta çıktıktan sonra "dışa-
rıda esen rüzgarlar" hakkında kendisini aydınlatması için -o za-
manlar reüsül küttap-denilen- dışişleri bakanı Atıf Efendi'yi Pa-
ris'e gönderir. Büyük Fransız Devrimi'nin üstünden bir kaç yıl
geçmiştir henüz. (1)

III. Selim, Türkiye tarihinde "Nizam-ı Cedid" devrini a-
çan padişaktır. Devlet teşkilatına ve orduya Avrupa yöntemleri
onun zamanında cesaretle sokulmaya başlamıştır. Bu yeni yöntem ve
düşünceler basın dünyasına aksetmekte gecikmemiştir. İhtilâlden
sonraki yıllarda, bizde Takvim-i Vekayi'nin ortaya çıkışına dek
olan süre içinde "Bulletin Des Nouvelles" ile birlikte "Gazette
Française de Constantinople", "Le Spectateur Oriental", "Le Smyr-
nien" ve "Le Moniteur Ottoman" gibi bir çok fransızca gazete ya-
yınlanmıştır.

Bir bakıma bize gazeteciliği fransızlar öğretmiştir. Ga-
zetelerin basımını mümkün kılan matbaanın yurdumuza getirilme-
sinde , İbrahim Müteferrika'yı destekleyen Yirmisekiz Çelebiza-
de Sait Efendi'nin Fransa'daki incelemeleri herkesçe bilinmekte-
dir. Sait Efendi 1720'de babasının Fransa kralı XV.Louis nezdin-
de elçi tayin edilmesi üzerine , onunla birlikte Paris'e gitmiş,
batı medeniyetinin ilerleyişini ve bu arada basımın yararlarını

(1) Server Tanilli, Uygarlık Tarihi Çağdaş Dünyaya Giriş, İstan-
bul, Say Kitap Pazarlama, eylül 1981 sf.9

bizzat yerinde görmek ve incelemek olanağını bulmuştur. Sait Efendi Fransa'da kaldığı 4 yıl süre içerisinde, Fransa'nın bilimsel, teknik ve kültürel müesseselerini yakından izlemiş, ayrıca kitap yayıncılığının tekniğiyle yakından ilgilenmiştir.(1)

1724'te İstanbul'a dönünce de matbaayı kurmak için çabalara girişmiştir. Gerçi gazetecilik yurdumuzda bundan yüz yıl kadar bir süre sonra ortaya çıkacaktır ama Fransa'nın ve fransızcanın etkisi kendini yine gösterecektir. daha sonraları türkçe gazete çıkaran gazetecilerimizin hemen hepsi iyi derece fransızca biliyorlardı. Buna örnek olarak Tercüman-ı Ahval gazetesini çıkaran Agâh Efendi'yi verebiliriz. Matbuat Umum müdürlerinden Server İskit, Ankara'da 1937 yılında basılan "Hususi İlk Türkçe Gazetemiz Tercüman-ı Ahvâl ve Agâh Efendi" adlı eserinde Agâh Efendi'nin fransızcası üzerine şunları yazmaktaydı :

"...Efendi fransızcayı fevkâlade iyi biliyordu.(...)Agâh Efendi benim fikrî terbiyem üzerine de müessir oluyordu.Gramerde "O" zamirinin kim olduğunu bana "Halk" diye şahıslandırmış ve halkı tarif etmişti. Fransız ihtilâl-i kebirini bana mufassalan o öğretmişti.(...) Üstada fransız gazeteleri ve bilhassa Figaro gazetesini muntazaman gelirdi. Figaro'nun ne demek olduğunu da bana kendisi öğretmişti. ..." (2)

Gazetecilik bize Fransız ihtilâliyle gelmiştir diyebiliriz.Gelişmesini de özellikle 1860'lardan sonra hızlandırmıştır. 1860'lardan sonra çıkan gazetelerin sayısında önemli bir artış vardır.

(1) M.Nuri İnügür, Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1982 sf.154

(2) Server İskit, Hususi İlk Türkçe Gazetemiz Tercüman-ı Ahvâl ve Agâh Efendi, Ankara Ulus Basımevi, 1937 sf.47

C- OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SON YILLARINDA
TÜRKİYE'DE FRANSIZCA BASININ YAYGINLIĞININ NEDENLERİ

Türkiye'de gazetecilik olayının fransızca olarak başladığını, yurdumuzda yayınlanan ilk gazetelerin hep fransızca olduğunu belirtmiştik. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında , bizde fransızca basının yaygınlığının sebepleri bir çok farklı düzeyde incelenebilir. Bunların başında Fransız ihtilâli gelmektedir. Fransız ihtilâli büyük bir harekettir ve bundan bütün devletler dolaylı ya da dolaysız olarak etkilenmişlerdir. Fransızlar ihtilâllerini yaymaya çalışmışlar, bunda fransız dilinin tüm dünyadaki yaygınlığından ve basın olayından yararlanmasını bilmişlerdir. Gerçekte o yıllarda fransızca bir haberleşme dilidir, bir kültür edebiyat dilidir. Kısacası evrensel bir dildir. Yine o yıllarda Osmanlı topraklarında bir almanca veya bir ingilizceden söz edilebilir ama bu diller fransızca kadar yaygın değildir. Mesela ingilizcenin bugünkü durumuna gelmesi için Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulmasını ve bir süper güç haline gelmesini beklemek gerekecektir.

Fransızca'nın dolayısıyla fransız basınının yaygınlığının nedenlerinden birini de Osmanlı topraklarının içinde, Osmanlı aydınının kafa yapısında aramak gerekecektir. Toplumun sosyolojik yapısı itibarıyla, batıya özellikle Fransa'ya bir eğilim vardır. Osmanlı aydını için Paris vazgeçilmez, büyüklü bir kenttir. Fransa o zamanki Osmanlı İmparatorluğu yönetimine nazaran bir özgürlükler diyarıdır. Aydınlarımızın hemen hepsi iyi derecede fransızca bilmektedirler. Hükümetin kararlarıyla en ufak bir uyumsuzlukta kolayca Paris'e gidip oraya yerleşebilmektedirler. Mesela Şinasi kendi gazetesi Tasvir-i Efkâr'ı 27 haziran 1862'de yayınladığı zaman gazetenin amacının "Halka, kendi yararlarını düşünmeyi ve sorunları üstünde durmayı göstermek" olduğunu belirtmişti. Ancak yeni düşünceleriyle Osmanlı yönetiminin tepkisine yol açan Şinasi 1865 ilkbaharında Paris'e kaçmak zorunda kalınca Tasvir-i Efkâr'da bayrağı genç Namık Kemal alacaktır.(1) Fransızlar da zaten öte-

(1) Ali Gevgilili, Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Basın ve Atatürk, İst.Ün.İktisat Fak.Mecmuası c.39, no:1-4 sf. 14

den beri ülkemizde kültür nüfuzu kurmak istemişler, bu yolda da toplumumuzun bu özelliğinden yararlanmasını bilmişlerdir. Bu durumun yalnız Türkiye'ye özgü olmadığını hemen burada belirtmekte yarar vardır. Fransa sömürgecilik amacıyla uzak doğu ülkelere veya Afrika kaynaklarına yöneldiği zaman da bu kültür emperyalizmini uygulamıştır. Kuzey Afrika ülkelerinde fransızcanın etkisi bugüne dek süregelmiştir. Yine toplumumuzun sosyolojik yapısına dönecek olursak, Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla doğu ve batı kültürlerinin arasında yer almış olduğunu görürüz. Bu nedenle bizde sürekli bir doğu-batı çatışmasının yaşanmış olması dikkatimizi çeker. Osmanlı aydını, doğuyla batı arasında bir seçimin, bir kimlik arayışının sancılarını yaşamıştır çoğu kez. Düşünürlerimiz bizi milletler camiası içinde bir yerlere yerleştirmeye çalışmış, kimisi batıyı örnek almamız gerektiğine işaret ederken kimisi de esasen doğulu bir toplum olduğumuzu, batıya yönelmemizin yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Mesela Namık Kemal, batı devletlerinden sadece Fransa'nın örnek alınması gerektiğini savunmuştur. (1)

Bu kimlik çatışmaları sürerken fransız kültürü etkisini göstermeye devam etmiştir. Osmanlı devlet düzeninde yenileşme hareketleri başlayınca, dışarıya, özellikle Fransa'ya öğrenciler gönderilmiş oradan uzmanlar getirtilmiştir. Bu uzmanlar öncelikle orduda değişikliklerle işe başlamışlar, bunun yankılarını kültürel alana, toplumsal yaşama biçimine aksettirmekte gecikmemişlerdir. Batılılaşıma hareketine baştakilerin de katkısı vardır. Örneğin II. Mahmud, ihtilâl sırasında Fransa'dan kaçmış olan A. Blacque'i desteklemiş, para yardımıyla bulunmuş, İstanbul'a gelerek bir gazete çıkarmasını istemiştir. II. Mahmud batıya en çok yönelik bir padişahdır. II. Mahmud ilk kez nüfus sayımı yapan ve kendi resimlerini devlet dairelerine astıran hükümdardır. II. Mahmud önemli reform hareketlerine girişmek istediğinden bir destek olarak basını keşfetmiştir. Böylece fransızca olayı başkentin ya-

(1) M.Nuri İnüç, 8.03.1988 Marmara Üniv.BYYO İstanbul

şamına girmiştir. O yıllarda fransızca dışa açılma dili olarak kabul edilmiştir. Her tür resmi görüşmelerde, dış ilişkilerde fransızca gittikçe yaygınlaşmıştır. Hattâ basın mevzuatımızda bir çok madde Fransız yasalarından alınmıştır. Örneğin Osmanlı Devleti'nde 1864'te yayınlanan basın tüzüğünde Fransa'da Napoleon' un benzeri bir yasal sınırlamasından esinlenilmiştir. Osmanlı Devleti'nde aydınların muhalefet yapabilmek için Fransa'yı seçmelerinin nedeni Fransa'da basın ile ilgilenenlerden destek görmeleridir. Bunun yanı sıra, Osmanlı toplumsal yapısı özellikle 19. yüzyılın ikinci yarılardan itibaren siyasal alanda birbirini izleyen düşünce kısıtlamalarıyla karşılaşmıştır. Düşünce ve özellikle basına dönük yasal kısıtlamaların ilki 1858 yılında çıkarılan ceza kanunu sırasında görülür. Ülkede yayınlanan gazete sayısının ancak ikiden ibaret olduğu bir dönemde Fransa'dan alınarak çıkarılan ceza yasası basını da kapsamına almış bulunmaktaydı.

Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, kapitülasyonların da varlığıyla, Fransa ve fransız kültürüyle aramızda günlük basın için ekonomik, politik, sosyal kültürel alanlarda çok geniş bir etkileşim doğmuş ve bunun sonuçları fransızca gazete sayısına yansımıştır. Bizde ilk fransızca gazete türkçe gazeteden çok önce yayınlanmaya başlamış ve fransızca gazetelerin sayısı hızla artarak 1940'lara dek gelinmiştir. Ancak yeni cumhuriyet rejimiyledir ki, yukarıda sözünü ettiğimiz bir takım sosyolojik kimlik arayışlarından vazgeçilmiş, Osmanlı aydınınının içine düştüğü kültürel boşluklar doldurulabilmiş ve fransızca, diğer faktörlerin de etkisiyle önemini yitirmeye başlamıştır.

II. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE FRANSIZCA BASIN

A- 1923-1950 ARASINDA FRANSIZCA BASIN

Osmanlı İmparatorluğunun savaş öncesi içinde bulunduğu yarı sömürge durumuna ve Fransa'nın ekonomik ve kültürel ağırlığına bağlı olarak, Türkiye'de fransızca basın artık Mustafa Kemal'in yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasıyla hızlı bir şekilde yok olmaya çağrılmış görünmektedir. Bu hızlı gidişe rağmen fransızca basının 1919 - 1939 yılları arasında yine de parlak bir devir yaşadığı söylenebilir.

Bu devirde basın, Osmanlı devrinde olduğu gibi büyük bir çeşitlilik gösterir. Genellikle kısa ömürlü, teknik veya magazin içerikli dergilerin yanı sıra, büyük günlük gazetelerden söz etmek gerekir ki, bunların başında daha önce sözünü etmiş olduğumuz "Stamboul"(İstanbul) gelir. Bu basın açıkladığı düşüncelerle olduğu kadar savunduğu çıkarlarla da çeşitlilik gösterir. Fransızca basın organları bu devirde bazen yabancı güçlerin politikalarını destekler, bazen de okurlarına Türkiye'nin bakış açılarını sunarlar. Burada hemen kaydetmemiz gereken bir nokta vardır. Bu basın tamamen Fransız yanlısı bir basın değildir. Bu yıllarda ortaya çıkan fransızca gazetelerin başında, mütareke yıllarının magazin gazetesi olan "Tout Péra"yı, "L'Economiste d'Orient"ı sayabiliriz. Bunlara Cumhuriyet gazetesinin 1925'ten sonra yayınlanmaya başlayan fransızca baskısını da katmalıyız. "République" (Cumhuriyet'in fransızca baskısı) ile "Stamboul" arasında veya "Tout Péra" ile "L'Economiste d'Orient" arasında ortak olan şey; bir iletişim, bir anlaşma dili olarak fransızcaya başvurmuş olmalarıydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında, bir iletişim dili olarak hep fransızcayı seçen bir çok basın organının varlığı şu bir kaç soruyu gündeme getirmiştir:(1) Bu fransızca basın Türkiye'nin ger-

(1) François Georgeon, "Aperçu Sur La Presse de Langue Française en Turquie Pendant La Période Kémaliste (1919-1938)", La Turquie et La France à l'Epoque d'Atatürk. Coll.Turcica Vol.I sf. 200

çeklerine nasıl uyum sağlamıştır? Kültürel rolü ne olmuştur? Bu dönemde fransızca basının Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkilerde işlevi ne olmuştur?

İki dünya savaşı arasında fransızca basının gelişimini izleyebilmenin yolu, bu devirde ortaya çıkan günlük gazetelerin incelenmesidir. Mütarekeyi izleyen yıllarda 12 kadar türkçe ve çok sayıda yunanca, ermenice gazetenin yanı sıra İstanbul'da yaklaşık 6 günlük gazete yayınlanıyordu.(1) Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından temmuz 1925'te yayınlanan bir istatistik o devirde, İzmir'deki fransızca gazetenin (Le Levant) dışında İstanbul'da 12 gazetenin yayınlandığını ortaya koymaktadır. Bunlardan 7'si "La République", "L'Akcham" (Akşam gazetesinin fransızca baskısı), "Le Stamboul", "La Gazette", "La Volonté", "Le Journal D'Orient" ve "Büyük Yol" gibi önemli gazetelerdir. Bu tarihten 10 yıl sonra ise türkçe 7 gazetenin yanı sıra 5 fransızca gazetenin çıktığını görürüz. Bunlar "La République", "Le Beyoğlu", "La Turquie", "Le Journal D'Orient" ve "İstanbul" gazeteleridir.

Bu basının önemi hakkında bir fikir edinebilmek için tirajlara bakmak yeterli olacaktır. Ancak ne yazık ki bu konuda eldeki bilgiler kesin olmamakla birlikte, tirajların 6-7 bin ile 4 bin arasında değiştiği tahmin edilmektedir. Mesela Türkiye'deki fransızca gazeteler arasında en uzun ömürlüsü olan "İstanbul"'un o yıllarda 6 ya da 7 bin, "Journal d'Orient" ın 4 bin, Tanin gazetesinin fransızca baskısının da yine 4 bin civarında bastığı tahmin edilmektedir.(2) Aynı çağda Türk gazetelerinin toplam tirajının 66 bin dolaylarında olduğu gözönüne alınmaktadır. Bu yıllarda patlak veren Şeyh Sait isyanından sonra, basın kontrolüne yönelik önlemler alınır. Takrir-i Sukun kanunundan sonra fransızca gazetelerin tirajında, diğer türkçe gazetelerde olduğu gibi hassas bir düşüş görülür. Bu düşüş sonun-

(1) G.Groc, İ.Çağlar, La Presse Française de Turquie de 1795 à Nos Jours, (Hist. et Catalogue), Ed.İsis 1985, İstanbul, sf. 28

(2) G.Groc, İ.Çağlar, a.g.e. sf. 28

da artık Türkiye'deki fransızca gazetelerin toplam tirajı 10.800 civarındadır. "République" 1800, "Milliyet" 1750, "Journal d'Orient" 2250, "Stamboul" 2500 ve "Akcham" 2500 civarında bir tirajla yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu dönemde toplam tiraj açısından fransızca basın, Türkiye'de beşinci sırayı almaktadır.

Bu basının en önemli özelliği eskiden olduğu gibi bu dönemde de İstanbul'da var olmasıdır. Yani "İstanbul'lu" olmasıdır. Savaşın önce Trabzon ve Aydın'da ortaya çıkan gazeteler, buradaki azınlıkların göçü üzerine kapanmışlardır. Ancak İzmir'de fransızca gazeteler bir süre daha var olmuşlardır. Mütarekenin ertesinde kurulan "Le Levant" ve "Echo de France"ın yanı sıra 1929'da kurulan "Anadolu" ve "Journal de Commerce" yayınlarını fransızca olarak sürdürmüşlerdir. Temel olarak İstanbul'da yoğunlaşmasına rağmen, fransızca basın o yıllarda başkentte de gelişme olanağı bulmuştur. Gerçi fransızca konuşanların sayısı Ankara'da oldukça azdır fakat yine de ilk fransızca dergi olan L'Echo de Turquie 1925'te yayınlanmaya başlar. Bunu, 1930'lara dek daha bir çok yayın izler.

Bu dönemin başlıca özelliklerinden biri de, iki dünya savaşı arasında Türkiye'de fransızca basının yabancı dil olarak bir tekel oluşturmalarıdır. Yabancı dildeki basın için bir tek fransızca söz konusudur. "Osmanicher Lloyd" gibi almanca ve "Levent-Herald" gibi ingilizce gazeteler kaybolmuşlardır artık. "Turkische Post" dışında büyük ya da küçük önemdeki almanca, ingilizce gazeteler tek tek silinmişlerdir. İşgal ordularından ingilizler tarafından çıkarılan fakat daha sonra kapanmadan önce yunanlılar tarafından satın alınan "L'Orient News"ü bu arada saymak gerekir. Burada önemle belirtilmesi gereken bir nokta da Fransa dışında bir çok Avrupa devletinin çıkarlarının savunulmasının yine fransızca aracılığıyla olmuş olmasıdır. Buna örnek olarak Korkmaz Alemdar'ın, eserinde sözünü etmiş olduğu "Stamboul" gazetesini verebiliriz. Alemdar, şunu kaydetmektedir:(1) "... Osmanlı-İtalyan anlaşmazlığı sırasında İtalyanların ülke dışına çıka-

(1) Korkmaz Alemdar, İstanbul (1875-1964) Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi, Ankara AİTİA, 1980, sf 116

rılması fikri doğduğunda "Stamboul" kesinlikle karşı çıktı.(...) "Stamboul"'un Fransa'dan başka ülkelerin çıkarlarını savunmasının nedeni gittikçe açıktan açığa eleştirilen yabancı çıkarlarının doğasında saklıydı. Onun için "Stamboul" yabancılardan haklarını sınırlamaya yönelik tüm girişimleri eleştirdi." Bu olguya bir başka örnek olarak ta İngilizlerin "L'Aurore" gazetesini kontrol girişimlerini verebiliriz. "L'Aurore", 1908 meşrutiyet hareketinin hemen ertesinde kurulmuş İsrail yanlısı Fransızca bir gazeteydi. İngilizler 1921 yılında, İngiltere'nin doğudaki çıkarlarını savunmaya yönelik bir gazete çıkarma girişimlerinden sonra (Gazette Britanique) "L'Aurore" gazetesine ekonomik açıdan hakim olmayı başardılar. 1921 eylülünden itibaren de "L ' Aurore bir "Haftalık Siyasi ve Edebi İngiliz Gazetesi" haline geldi. Gazetenin İngilizler tarafından ele geçirilmesi sırasında Fransa'nın doğudaki yüksek komiseri Général Pellé, memnuniyetle şunu belirtiyordu.(1): "Sadece bir tek olay, dilimizin etkisinin doğuda ne kadar güçlü kaldığının belirtisi olmaya yetmektedir. Bu olay, İstanbul'da çıkan bir İngiliz gazetesinin Fransızca yayınlanmak zorunda kalışdır." Fransızcanın etkisinin bir diğer örneği de kendi haber ve propaganda organlarını oluşturmak isteyen Almanlar tarafından verilmiştir. 1925 yılında bir "Alman Basın Komitesi"'nde bir araya gelmiş bir grup Alman tüccar ve sanayici, Alman dernek ve işletmelerine bir genelge gönderirler. Bu genelgenin amacı Almanya'ya ve Almanlara sempatisini kimseden saklamayan Muzaffer Bey tarafından 1924'ten beri çıkarılan Fransızca gazete "La Volonté"'nin kontrolünün sağlanmasında yardım istemektir. Bu genelge şöyle bitiyordu:(2) "...Gazetemiz "La Volonté", Fransızca burada yaygın olduğundan bu dille yayınlanmaktadır. Türk basınını etkilemek için bunu göz önüne almamız gerekmektedir."

(1) G. Groc, İ. Çağlar, La Presse Française de Turquie de 1795 à Nos Jours, (Hist. et Catalogue), Ed. Isis 1985, İstanbul, sf. 30

(2) Orhan Duru, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Milliyet Yay. İstanbul, Divan Matbaacılık, temmuz 1978, ss 201, 210, 212.

Bunun yanısıra, basının genelinde ele alınsalar da, fransızca ekonomi basınının konusunu oluştursalar da o dönemde içinde bulunulan ekonomik sorunların önemine değinmek gerekir. İki dünya savaşı arasındaki dönemde, fransızcanın Türkiye'de bir ticari dil haline gelmesine yardımcı olan ve ekonomi konusunda uzmanlaşmış olan 20 kadar fransızca gazetenin var olduğu tahmin edilmektedir. Bu gazetelerin bazısı doğrudan Fransa'nın Türkiye'deki ekonomik faaliyetlerini ilerletmesi için çaba göstermekteydiler. Örneğin; 1920-1921 yılları arasında çıkan haftalık "L'Office Commercial Français du Levant" adlı gazete orta doğunun ekonomik durumu hakkında "Fransa'nın ihracatı için gereken somut ve hızlı bilgi alma gereksinimi"ne cevap vermektedir. Bu gazete ile birlikte yine Fransa'nın ekonomik çıkarlarının hizmetinde olan "L'Information d'Orient"'ı ve Türkiye'deki Fransız ticaret odalarının (İstanbul, İzmir) bültenlerini sayabiliriz. Bunların dında Mehmed Zeki Bey tarafından yayınlanan "Le Petit Journal Illustré" ve Reşit Saffet (Atabinen) tarafından yayınlanan "L'Economiste d'Orient" adlı gazeteler vardır ki, bunlar fransız yanlısı değildi. "Le Petit Journal Illustré" fransız etkisine karşı çıkıyor ve Almanya'nın ekonomik çıkarlarını savunuyordu. "L'Economiste d'Orient"'a gelince, bu gazete Türkiye'nin çıkarlarını savunuyordu. Tarımsal ve sınai bir çok verisunan, ticaret dünyası, fiatlar, pazarların durumu ve işletmelerin gelişimiyle ilgili bilgi veren bu fransızca basın Kemalist Türkiye'nin ekonomik yaşamı hakkında bilgi edinmek isteyenlere birinci dereceden bir kaynak oluşturmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında fransızca basını karakterize etmek için şu iki önemli özelliğini belirtmek gerekir: O dönemde bir yandan geleneksel fransızca basın vardır. Bu basın Osmanlı İmparatorluğu döneminde olduğu gibi yabancı ya da azınlıkların çıkarlarını temsil etmektedir ve Türk olmayan bir kitleye seslenmektedir. Öte yandan da Türkiye'deki yabancılara ve fransızca okurlarına seslenen bir "Türk fransızca basını" vardır. Geleneksel fransızca basın iki dünya savaşı arasında yok olmaya yüz tutarken, fransızca bilen Türklere ve Türkiye'deki yabancılara yönelik ikinci basın bu dönemde hissedilir bir gelişme kay-

detmiştir.

Geleneksel fransızca basın konusunda, 1919'dan 1939'a dek bu basının iki farklı dönem yaşadığı söylenebilir. Osmanlı yönetiminin sansürünün kalkmasından, mütarekeden ve İstanbul'un müttefiklerce işgal edilmesinden sonra, yani 1918-1923 arasında bu basın, Türkiye'deki basının genel gelişimine paralel bir gelişme göstermiştir. Mütarekenin imzalanmasından sonraki aylarda fransızca gazetelerin sayısında bir artış görülür. Bu gazetelerin çoğu, hiç bir önemi olmayan, bir-iki sayfadan ibaret, reklamlarla dolu gazetelerdir ve ömürleri çok kısadır. "Bosphore", "La Presse du Soir" gibi bir kaç tanesinin de yayınları uzun sürmüştür. "İstanbul" gazetesine gelince, savaş yıllarındaki kesintiden sonra aralık 1919'da yeniden yayınına başlar ve bunu yıllarca sürdürür.

"L'Entente" ve "Le Courrier de Turquie" dışında bu dönemde gelişen fransızca basın azınlıkların çıkarlarını temsil etmektedir ve İstanbul'un işgalini gerçekleştiren müttefik devletleri sayesinde geniş olanaklardan yararlanmaktadır. Şüphesiz müttefik ordularınca basına uygulanan bir sansür vardır fakat bu sansür Türk basını içindir. Fransızca basın İstanbul hükümetine güven duymaktadır ve Mustafa Kemal'in önderliğini yaptığı Anadolu hareketine düşmanlık beslemektedir. Bu da Avrupa emperyalizmini ve Türk olmayan azınlıkların haklarını savunanlar için bulunmaz bir çeşit basın oluşturmaktaydı. Hattâ bu basında bazen şiddetli Türk düşmanı düşünceler dile getirilmekteydi. Milli mücadeleye düşman gazeteler arasında ermenileri savunan "Renaissance"'ı, Yunanistan yanlısı "Spectateur Oriental" veya eski "Moniteur Oriental"i Michel Paillars'in çıkardığı, Yunan sermayesiyle desteklenen "Bosphore"'u sayabiliriz. Bunların yanı sıra "Nation", "L'Aurore" ve "Le Journal d'Orient" gibi fransızca yayınlanan İsrail yanlısı gazeteleri de sayabiliriz.

Osmanlı devletinin azınlıklarının elinde bulunan gazetelerle birlikte, bazı gazeteler de doğrudan Fransa'ya bağlıdırlar. Mütarekeden sonra fransız propagandası yapacak, "Balkanlarda Fransız Çıkarlarının Organı" olacak (1) bir gazete kurma fikri bi-

(1) G.Groc, İ. Çağlar, a.g.e. sf.33

le, bu dönemde ortaya çıkmış fakat uygulanamamıştır. Bu projenin gerçekleşmemesi üzerine Fransa'nın çıkarları için Fransız hükümeti "Stamboul" veya "Echo de France" gibi gazetelere mali yardım ve cesaretlendirme politikasıyla yetinmiştir. "L'EchodeFrance" 1919 yılında İzmir'de yayınlanmaya başlamıştır. Fransız Elçisi'nin ifadesiyle, bu gazete "o zor dönemde İzmir'deki Fransız kolonisi için önemli bir yayın organı"ydı. (1)

Fransızca basın için Mustafa Kemal'in ordularının zaferleriyle yeni bir dönem başlar. Hattâ Lozan antlaşmasının imzalanmasından önce bile bir çok Fransızca gazetenin yayını sona erer. Bunlar "La Turquie Nouvelle", "Le Réveil" ve "La Presse du Soir" gibi gazetelerdir. Büyük gazeteler arasında sadece "Stamboul" ve "Le Journal d'Orient"ın yayını devam eder. "Stamboul" bu andan itibaren düşmanca tutumunu bırakarak, Lozan görüşmeleri sırasında daha ılımlı, ölçülü bir tutum takınır. Müttefiklerin yanında yer alan "Le Journal d'Orient" da Kemalist orduların Yunanlılar karşısında zaferinden sonra milli mücadele fikirlerini desteklemeye koyulur. Fakat Lozan'da Türk tezlerinin yanında yer aldığından Fransızlar tarafından suçlanır.

1918-1923 yılları arasında bir hoşgörü rejiminden yararlandıktan sonra, Fransızca basın artık Türk basınına düzenleyen hükümlere tabidir. İstiklâl mahkemelerinin kuruluşuna kadar Türkiye'de basın, 1909 (1913'te değişik hali) kanunuyla düzenleniyordu. Bu kanun siyasi nedenden dolayı gazetelerin yayınının durdurulabileceğini öngörüyordu. 1923'ten itibaren İstanbul basını, Ankara hükümetinin isteklerine cevap vermeye başladı. Cumhuriyetin savunulmasıyla ülkenin birlik ve beraberliğinin, düzeninin sağlanmasına katkıda bulunmaya başladı. 1925 Takrir-i Sükun kanunu, hükümete basını yakından kontrol edebilme olanağını sağladı. Bu durum 1931'de çıkarılan (1938'de değiştirilmiş olan) ve gazeteler için önceden bir izin ile bir teminatı gerektiren kanuna dek sürdü.

Bu şartlarda Fransızca gazeteler yeni cumhuriyet ve Anka-

(1) G.Groc, I. Çağlar, a.g.e. sf. 34

ra hükümeti konusunda saygılı bir davranış içerisinde girdiler. "Stamboul" gazetesinin bu yıllardaki gelişimi bu açıdan durumu açıklayıcı bir nitelik taşır. Önce muhalif, daha sonra da Anadolu hareketinin yanında yer alan bu gazete, halifelğin kaldırılmasından sonra bir destekleme politikasını izlemeye başlar. 1925'te "Doğuda Fransız Çıkarlarının Organi" ibaresini gazetenin başlığından kaldırır. Yeni Türkiye'de yapılan şapka devrimi, latin alfabesinin kabulü gibi reformlar, gazetenin sütunlarında sıcak bir ilgi görür. Ancak bunların yanında "Stamboul" gazetesinde 1929 krizinden sonra Türk hükümetinin ekonomide uygulamaya başladığı devletçi ilkeler konusunda üstü kapalı eleştirilere de rastlanabilir. Bir bütün halinde fransızca basın, Kemalist reformların gerçekleştirilmesinden yana oldu, onların yanında yer aldı.

Geleneksel fransızca basını karakterize eden özelliklerden birisi de cumhuriyet döneminde içinde bulunulan mali zorluklardı. Savaşın sona ermesi bu basının alışılmış okuru, azınlıklar, leventler, Türkiye'de oturan fransızlar ve yabancılar oldukça azaldı. Ayrıca bu basın birer fransızca gazete yayınlayan Türk gazetelerinin rekâbetine de karşı kaymak zorundaydı. Kağıt krizine ticari faaliyetlerin azalması dolayısıyla reklam gelirlerinin düşmesi de eklendi. "Stamboul" gazetesi 1925 senesini 36.000 TL'lik ve ondan sonraki seneyi 33.000 TL'lik bir bütçe açığıyla tamamladığını belirtiyordu bu zor dönemde. (1) Başyazarı Pierre Le Goff Fransız Elçisi'ne 1927'de yazdığı yazıda şunları diyordu: "Türkiye ve Ortadoğuda tek fransızca haberleşme organı olan "Stamboul", eğer Fransız hükümeti ona yardım için müdahalede bulunmazsa kapanma tehlikesiyle karşı karşıyadır. (2) Fransız hükümeti bu gazetenin kapanmasıyla doğacak zararları, gazetenin o ana kadarki fransız çıkarları için hizmetini ve Türkiye'de fransız etkisinin azalacağını göz önünde bulundurarak Pierre Le Goff'un yardım isteğine cevap verdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda geleneksel fransızca basının yanında yine fransızca olan fakat Türkler tarafından i-

(1), (2) G. Groc, İ. Çağlar, a.g.e. ss.35

dare edilen, fikirleriyle, elemanıylar, sermayesiyle kısacası her şeyiyle Türk olan bir fransızca basın da gelişmişti. Burada hemen 1831'de yayına başlayan ilk resmi gazete "Takvim-i Vekayi"-nin fransızca baskısının "Le Moniteur Ottoman" olarak çıktığını hatırlatmakta yarar vardır. Bundan bir süre sonra bir kaç Türk gazetesini fransızca baskılarını yapmakta gecikmezler. Örneğin İktidam gazetesini hem türkçe hem fransızca yayınlanırken Celâl Nuri ve Ahmet Ağaoğlu tarafından çıkarılan "Jeune Turc" gazetesini tamamen fransızca baskıya geçer. Fransız diliyle bir Türk basınının en sistemli bir şekilde Mustafa Kemal döneminde geliştiğine tanık olmak mümkündür.

Mustafa Kemal, İzmir'de 1924 şubatında, İstanbul basınının temsilcileriyle yaptığı ünlü görüşmede, onlara cumhuriyetin gereklerini savunma ve dışarıda iyi tanıtılmamış, yalnız anlaşılmış Türkiye'nin tanıtılmasına yardımcı olma görevini vermiştir. Bundan bir kaç ay sonra da dış dünyayı Türkiye hakkında bilgilendirmeyeyönelik yabancı dilde bir gazete oluşturma fikirleri ortaya atılmıştır. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde Siirt milletvekili Mahmud Esad Bey'in "Ankara hükümetinin fikirlerini ortaya koyacak resmi bir fransızca gazete çıkarılması" teklifi yer alır. Bu gazete aynı zamanda Türkiye'ye karşı yöneltilen düşmanca propaganda için de iyi bir savunma aracı olacaktır.(1) Fransızca baskısı bulunan Tanin gazetesinde ise, Hüseyin Cahit, daha çok iktidardan bağımsız, böylelikle de eleştirileriyle yabancıların gözünde daha inandırıcı olacak ve Türkiye'de var olan basının özgürlüğüne tanıklık edecek bir fransızca basın üzerinde duruyordu.

1923 ile 1925 arasında, basının halâ bir takım göreceli özgürlüklerden yararlandığı bu dönemde fransızca yayınlanan Türk gazetelerinin sayısında bir artış görülmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan fransızca gazeteler özetle şunlardır: "Tanine", "Büyük Yol", "L'Akcham", "L'Echo de Turquie", "La République" ve "Milliyet". Bunların çoğu Türk gazetelerinin fransızca baskılarıdır.

(1) G.Groc, İ. Çağlar, a.g.e. sf.36

Tanin'in 1925 mayısında kapanmasıyla, "Tanine"'in de yayını sona erer. Akşam gazetesi 1924 mayısından itibaren fransızca nüshası olan "L'Akcham"'ı yayınlamaya başlar. Reşat Nuri Drago tarafın - dan yayınlanan ve yayını 1927 nisanına dek sürecek olan yeni baş- kentin ilk fransızca günlük gazetesi "L'Echo de Turquie"1925 ha- ziranında ortaya çıkar. 1925 temmuzunda Yunus Nadi, en tanınmış olan "La République"'in yayınına başlatır. Bu gazete Cumhuriyet'in fransızcasıdır. 1927'de Milliyet kapandıktan sonra 1933 -1935 yılları arasında "La Turquie" adıyla yeniden ortaya çıkacaktır.

Fransız diliyle yayınlanan bu Türk gazetelerinin bollu- ğu, yeni Türk devletinin kurulduğu bir dönemde garipsenebilir.Oy- sa, fransızca'yı seçmiş olmakla, bu gazetelerin iki amacı vardı. Her şeyden önce batıyı Türkiye hakkında bilgilendirmek,var olan ön yargılarla mücadele etmek gerekiyordu. Örneğin Yunus Nadi,"Ré- publique"'i yayınlarken , Türklerin Asya'lı fanatikler olmadığını hatırlatmak ve Avrupa'lıların haçlı seferleri zihniyetiyle dö- lu düşüncelerini değiştirmek istiyordu. "République"'in ilk sayı- sında "Biz Türkler Avrupa camiasına aitiz, bu bir gerçektir. Bu- nu, tarihin bu hatasını düzeltmeyi başaracağımız güne dek bütün gücümüzle haykıracağız" diyordu.(1) Diğer yandan Milliyet' in fransızca baskısı, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve düşünce haya- tını dışarıda doğru bir şekilde tanıtmak arzusunu yanıtlıyordu. Bu devirde, çoğu kez basın, ülkenin göğüslemek zorunda kaldığı suçlamaları, ön yargılı fikirleri yayınlayarak, onlarla mücadele etmek için kurum ve kuruluşları harekete geçiriyordu. İsmet Paşa basının, dış dünyayı, Türklerin yaşamı, amaçları ve eğilimleri konusunda bilgilendirme çabasını takdirle karşılamıştır.(2)

Bu basının güttüğü ikinci önemli amaç ta, yeni cumhuri- yetin türkçe bilmeyen ya da gazete okuyamayacak kadar az bilen vatandaşlara seslenmektir. Böylece, geleneksel basında yer alan ermeni, yunanlı, yahudi veya levantenlere seslenen haber veya dü- şünceler dengelenmiş olacaktı. Bu konuda 31 mayıs 1934'te fran-

(1) G.Groc, İ.Çağlar, a.g.e. sf.37

(2) L'Akcham, 31 mayıs 1934

sızca "L'Akcham" gazetesinde yayınlanan bir metinden aktarmakta yarar vardır. "... Türk alfabesinin kabulünden sonra artık bu ülkenin vatandaşları arasında iletişimi sağlamak için başka dillere başvurmaya gerek kalmamıştır. Ancak, "Vatandaşlar türkçe konuşun" da demiyoruz. Zaten hepsi bu güzel ve uyumlu dili konuşmaya ve türkçe "Akşam"'ın sütunlarında okumaya başlamışlardır. Öyleyse ulusal ve kültürel planda fransızca "L'Akcham" görevini tamamlamıştır. ..." (1)

Fransızca "L'Akcham" gazetesinin yayınının sona erdiği sene, Ankara'da gerçek anlamda bir resmi fransızca basın oluşmuştu. Bu oluşum Kemalist hareketin önderlerinin Türkiye'yi dışarıda tanıtmaya çabalarının bir devamı, bir sonucu olmuştur. Dış politikanın son başarıları, ekonomik politikada alınmış etkili önlemler, 1933'te 10. yılını kutlayacak olan rejimin istikrarlılığı ve bu ana dek en önemli reformların gerçekleştirilmiş olması, Türk aydınını dışarıda "Kemalist Model"'i yaymaya ve Türkiye'yi olumlu tanıtmaya teşvik etmiştir.

Fransızca basın bütün bu girişimlerin ayrıcalıklı bir aracı olarak görülmüştür. Ankara'da 1934 yılında "La Turquie Kémaliste" adlı bir dergi ile "L'Ankara" adlı haftalık bir gazete de bu arada yayınlanırlar. Bunlar da artık boğaz kıyılarından aşağılara inmiş eski başkentten sesini değil, yeni bir ülkenin olduğu merkezin, Ankara'nın sesini duyurmaktaydılar.

İçişleri bakanlığına bağlı "Basın Genel Müdürlüğü" tarafından yayınlanan "La Turquie Kémaliste", iki ayda bir çıkıyordu ve ekonomik, turistik faaliyetlerle, Türk kültürü ile ilgili çoğunlukla fransızca, bazen de almanca, ingilizce yazılara ve yeni Türkiye'nin ilkelerini, gerçekleştirdiklerini ifade eden fotoğraflara yer veriyordu. Dağıtımının ve tanıtımının iyi yapılmış olması nedeniyle, "La Turquie Kémaliste", resim ve fotoğraf yoluyla iyi bir propaganda aracıydı. Çünkü bu yeni bir şeydi ve o zamanlar henüz fotoğraflı gazetecilik tam gelişmemişti.

"L'Ankara" gazetesi, kurtuluş savaşından beri Falih Rıfkı

(1) L'Akcham, 31 mayıs 1934

Atay ve Reşad Nuri Drago tarafından yayınlanan, Ankara'nın başlıca gazetesi "Hakimiyet-i Milliye"'nin haftalık fransızca baskısı idi. "Hakimiyet-i Milliye" gazetesinin adı daha sonra "Ulus" olarak değiştirilmiştir. 22 mart 1934 tarihli baş yazı bu yeni gazetenin amaçlarını net bir şekilde açıklıyordu. "Ankara yalnız Türkiye'nin başkentinde yayınlanan ilk yabancı dildeki gazete değil fakat aynı zamanda yabancılara yurdumuzun gerçek, sosyal, düşünsel politik görünümünü tanıtmayı amaçlayan, Türkiye'nin savunduğu düşünceler hakkında dış dünyayı bilgilendiren ve nihayet Türk ulusuyla diğer uluslar arasında sıkı kültürel bağlar oluşturmaya amaçlayan bir gazetedir. Bizi memnun edecek şey, Türklere ve Türkiye Cumhuriyeti'ne dışarıda duygusal bir sempatiyle yaklaşılmasından çok yabancılardan devamızı gerçekte olduğu gibi anlamaları, tanımalarıdır. Türkiye artık edebi egzotizmin yararına bir ilham kaynağı değildir. (...) İnsanlığın sosyal, politik ve düşünsel gelişimini, güncel dünya olaylarını izleyenler, Kemalizmen sunduğu ulusal ve uluslararası değerleri görmezden gelemezler. Kemalizmin dünyaya sunduklarının başında da gerçekleştirilen eser ve bu cumhuriyetin temel ilkeleri gelir. Türkçe uluslararası bir dil olmadığından, Kemalizm şimdiye dek dünyaya yüzeysel olarak ve ikinci elden haberlerle tanıtıldı. "Ankara" gazetesi dar düşünce- li bir propaganda gazetesi olmayacaktır. Abartmasız bir bilgilendirmeyi amaçlamıştır. "Gerçek aşkı" her zaman onun belirleyici işareti olacaktır. "Ankara", uluslararası işbirliği fikrine bağlı kalacaktır. ..." (1)

Batılı aydınlarla Türkiye'yi tanıtmak amacıyla yayınlanan Ankara gazetesi önemli araçlara sahipti. 8 sayfa, bolca resimli, seyrek bir dizgi ile basılan bu gazete, (genelde son sayfasının tümünü bir önceki haftanın önemli olaylarıyla ilgili resimli bir röportaja ayırıyordu) resmi ve pasif bir propaganda organı olarak görünmekten çok genç, canlı, aktif bir ideale inanmış ve tamamlanması gereken bir ödevi olduğu kanısındaydı. Böylelikle ilk Türk fransızca gazeteler, Avrupa'da Türkler hakkındaki önyar-

(1) G.Groc, İ. Çağlar, a.g.e. sf.39 , (22 mart 1934 tarihli haftalık fransızca "Ankara" gazetesi.)

gılarla mücadele ettikleri halde "Ankara", Kemalizmi aktif bir propaganda aracıyla dünyaya bir model olarak tanıtmaya çalışıyordu. Her sayı "Ulus" gazetesinin en iyi makalelerinden oluşmuştu. Her sayıda birbirinden ilginç iki sayfa "Ekonomik Türkiye" ve "Kültürel Türkiye" konularına ayrılmıştı. Ayrıca gazete, çağdaş Türk edebiyatından olduğu kadar Osmanlı yazar ve şairlerinden de parçalar, şiirler özetler yayınlıyordu. Kamuoyunu Ortadoğu'da yapılan arkeolojik kazılardan da haberdar ediyordu.

Bu hükümetyanlısı basına, "Les Annales de Turquie" gibi Kemalizmin fikirlerini yaymayı amaçlayan bir kaç girişimi daha eklersek, ikinci dünya savaşından önce Türkiye'nin yeni reformları tanıtmaya açısından bir hayli iyi faaliyetlerde bulunan bir fransızca basına sahip olduğunu görürüz.(1)

Yeni cumhuriyet döneminin ilk yirmi yılı genel olarak ele alınacak olursa, fransızca basının, genel Türk basını içerisinde önemli bir yer tuttuğu fakat yine bu yirmi yıl içerisinde eğilimlerinde, yöneldiği şeylerde temel bir değişime maruz kaldığı görülebilir. Bu değişim geleneksel, yabancıların çıkarlarını ve azınlıkların düşüncelerini açıklamaya adanmış bir basından dolayı ya da doğrudan Mustafa Kemal'in yeni rejimine hizmet eden, böylece kendi örneğini dışarıya yaymaya çalışan bir basına geçiştir.

Böyle bir basının varlığı ne önemde olursa olsun bir kültürel olgunun oluşmasına yol açmıştır. Bu durum bizi, fransızca basının özellikle ikinci dünya savaşı sırasında, Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkilerde nasıl bir etkide bulunduğu sorusunu sormaya yöneltmektedir. Bu basın iki ülke arasında iletişimin sağlanmasına yardımcı oldu mu? Ön yargıları ve yalnış anlaşılmayı gidermeyi başarabildi mi? Hiç kuşku yok ki bu soruları yanıtlamak gerçekten zordur. Ancak her şeyden önce şunu söyleyebiliriz : İki ülke arasındaki kültürel ilişkiler açısından, daha önce sözünü etmiş olduğumuz birinci türden bir geleneksel fransızca basının kültürel önem taşımadığı belirtilmelidir. Genel ola -

(1) "Les Annales de Turquie" 1931'den itibaren A.Longas-Sezen tarafından yayınlanan "aylık, siyasi, edebi ve mali bir dergiydi.

rak , levanten kökenli iş adamları veya tüccarların elinde bulunan bu gelenksel fransızca basın, kamuyu Fransa politikasından ana hatlarıyla haberdar ederken, özellikle Fransa'nın ekonomik çıkarlarının temsilciliğini yapmıştır. Fransa'nın kültürel etkisinin iki savaş arasında devam etmiş olması basından başka etkenlere, başka kanallara bağlı olmuştur. Bunlar, okullar, burslar, çeviriler ve geleneğin ağırlığıdır. Hiç şüphesiz, değişim halindeki Türk kültürünü tanıtmak amacıyla hareket eden Türk fransızca basını kültürel görevini yerine getirmekte ötekinden daha başarılı olmuştur. Bu konuda "Ankara" gazetesi, net ve eğitici bir tarzda bilgilendirme isteğiyle özellikle örnek bir gazete olarak ortaya çıkmıştır. Fakat bu tanıtım ve propaganda basını amaçlarına ulaşabilmiş midir? Bu, yanıtlanması hemen hemen olanaksız bir sorudur. Bu fransızca basın örneklerinin yani gazete koleksiyonlarının kötü korunmuş olması, ayrıca nüshaların özellikle Fransız kütüphanelerinde bulunması ve hiç bir koleksiyonun tam olmaması bu soruyu daha da güçleştiren etkenlerden birkaçıdır.

B- 1950'DEN SONRA TÜRKİYE'DE FRANSIZCA BASIN

Türkiye'de fransızca basının gerilemesine hattâ yok olmasına ikinci dünya savaşı yıllarından çok 1950'li yılların başları tanıklık eder. Fransızca gazeteler azala azala 1940'tan günümüze sadece 26 gazeteyle gelinmiştir. Bunlardan 12 tanesi zaten önceki 35 yılın gazeteleridir. Bugün ise içinde fransızcaya rastlayabileceğimiz sadece 4 yayın vardır. Bunlar sırasıyla 1973 yılında yayına başlayan "Action-L'Echo du Bosphore" adlı ekonomi dergisi, 1981'de çıkarılan, devletin resmi gazetesi niteliğindeki "New-Spot", 1985'te çıkarılan "Présence" adlı dini dergi ve son olarak 15 kasım 1986'da yayına başlayan "L'Orient-Express" adlı gazetelerdir. Artık 20. yüzyılın sonuna yaklaşırken fransızca bir haberleşme dili değildir. "L'Orient-Express" adlı gazetenin yayınında bile çeşitli ingilizce haber bültenlerinden yararlanılması bunu göstermeye yetmektedir.

Bunun başlıca nedeni oldukça yalındır: Türkiye ikinci dünya savaşının bitiminden itibaren, Cumhuriyet'in ilanından beri sürdürdüğü diplomatik denge politikasından daha doğrusu bağımsızlık politikasından uzaklaşmıştır. -Ki bu nazik ve hassas politikanın uygulanması tarihte kendisine çok şey kazandırmış, savaşa katılmaması yüzünden de bir çok devletin haksız tepkisini üzerine çekmiştir.- İkinci dünya savaşının bitiminde "Kuzeydeki Büyük Komşusu"'nun etkisini yeniden hissettirmesiyle Türkiye batıya bilinçle yaklaşmaya başlamış ve yavaş yavaş doğuya karşı batı ittifakında yer almıştır. Aşama aşama (Truman doktrini, Marshall planı, Kore savaşına katılması) batıya daha yaklaşmış ve şubat 1952'de NATO'ya katılmıştır. Bu da -konumuzla ilgili olarak- ingiliz kültürünü beraberinde getirmiştir. Bundan böyle başlıca muhatap ingilizce konuşanlardır. Burada bu durumun sadece Türkiye'ye özgü olmadığını belirtmekte yarar vardır. Fransızcanın etkisini kaybetmesi, ingilizcenin onun yerini alması daha bir çok ülkede görülmüştür. Bundan sonra ingilizcenin basına yansması doğal olarak gecikmemiştir. "Daily-News" gazetesinin yayına başlaması -nın 25-30 yıl öncesine uzanması, bu tarihlerin de aşağı yukarı

sözünü ettiğimiz zamana denk gelmesi bir örnektir. Böylece daha önce fransızca olarak Türk basını diyetanımladığımız basın yavaş yavaş silinmeye , azınlıkların yada yabancıların basını dediğimiz gelenksel fransızca basın da bir özlem haline gelmeye başlar. Bütün bunlar ingilizce olarak ortaya çıkmaya başlayan bir Türk basını karşısında olur elbette ki. Bütün bunlara kuzey Atlantik Pakı'nın fransızca kullanımını hiç bir zaman desteklememiş olmasını da eklemeliyiz.

Bu durumda genel olarak ikinci dünya savaşının başlangıcından itibaren günümüze kadar var olan fransızca,gazetelere ve yeni başlayanlara rağmen fransızca basının yavaş yavaş ölümüne, ortadan kalkmasına tanık olunmuştur.

Aslında ikinci dünya savaşının kendisi de kargaşalı bir dönemdi ve 1940'tan önce yayına başlamış bir çok gazete düşmanlıklara, saldırılara göğüs geremeyip kapanmıştı. Savaş yıllarında suskun kalmak ya da belli bir taraftan yana savaşa girmek gibi hassas konularda hep suçlanmıştı gazeteler. Benzer sonlarla kapananlar arasında G.Primi adlı bir İtalyan'ın çıkardığı Beyoğlu gazetesi, "L'Ankara", "Réalité" dergisi, Rusya ile ittifakın yollarını aramış olmakla suçlanan Vedad Baykurt'un çıkardığı Alman karşıtı "La Turquie" adlı yayınlardan hiç biri yoktur artık 1946'lı yıllarda.

Bazı yayınlar bütün engelleri aşarak savaş sonrası yıllara ulaşmışlardır. Bunların başında 70 kadar yıldan beri çıkan "İstanbul"'u ve 1918'de yayına başlamış olan "Le Journal d'Orient"'ı sayabiliriz. "La Turquie Kémaliste" ve bir kaç banka bülteni de vardır fakat bunlar zaten ekonomiyle ilgilendiklerinden siyasi olaylarla pek bir ilişkileri olmamıştır."İstanbul" gazetesi de siyasi görüşlerini tamamen değiştirmek suretiyle yaşayabilmiştir. Savaş sırasında işbirliğini öğmü ve tavsiye etmiştir. Ayrıca "İstanbul"'a baştan başa elden geçirilmiş, personeli yenilenmiş, yatırımları başka yerlere yönelmiş bir gazete olarak ta bakabiliriz. Sadece "Le Journal d'Orient" tutarlı ve eksiksiz bir seyir izlemiş görünmektedir. Burada 1944-1945 arasında yayınlanmış olan "Les Nouvelles Hebdomadaires"'den de söz et-

mek gerekir. Bu, savaş sonrasında ortaya çıkmış siyasi bir gazetedir fakat mevcut olan çok küçük koleksiyonu onun ve çağa etkisinin hakkında pek bir fikir vermemektedir.

Türkiye'de savaş sonrası dönemi, hemen her yerde olduğu gibi yeni bir basının ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönem bir rahatlama, bir nefes alma dönemidir. 1940 ile 1945 arasında beş Fransızca gazete yayınlanmış olduğu halde, bundan sonraki üç sene içerisinde 9 yeni gazete yayınlanmıştır. Bunlar gerçek bir çeşitlilik gösteren basının temsilcisidirler sanki. Yabancı bürolardan gelen 4 gazetenin yanı sıra siyasi, edebi olduğu kadar dünyevi gazetelere yönelik bireysel girişimler de vardır. Bunların arasında bir "Günlük Siyasi Akşam Gazetesi"'ni, S. Chalom'un "La Presse"'ini sayabiliriz. "Flambeau"(Meşale), "Illustration d'Orient"(Doğunun Aydınlığı) ve "Plaisirs"(Zevkler) isimleri o dönemi yansıtmaktadır. Bu gazeteler de genellikle Levanten ya da azınlıktan olan yabancılara aittir.

Aslında seyrek Türk girişimleri de artık yıkılmış bir özlemi dile getirmekteydiler. 1940'lı yılların bu dönemini süsleyen üç deneme ya üniversite öğrencileri ya da eski liseliler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlar artık çok eski veya çok uzak bir hale gelmiş bir kültürün yeniden güncelleşmesini arzulayan insanlardı. Bu nedenle "Dialogues", "Naissance", "Amitié" gibi gazeteler gelişmelerinin ilk basamağında kalmışlardır.

Genel anlamda, dünyanın "anglophone" bir kültüre doğru ilerlediği bir zamanda, savaş sonrası 1950'ler döneminde Fransızca basın konusunda çok sayıda girişim beklemek zaten yalnış olur.

Evrensel dil Fransızcanın vakti dolmuştur, birkaç amatör sayılmayacak olursa klasik bir kültürün kullanımı git gide kaybolmaktadır artık. Fransızca gazeteleri bir tek Fransızlar desteklemektedirler. Buna en güzel örnek olarak "İstanbul" ile "Le Journal d'Orient"'ın, içine düştükleri zor koşullar altında, yayınlarını sürdürmelerini verebiliriz. Ancak çoğu zaman, bu iki gazetenin varlığı, 1949 ile 1968 arasında, ticaret odalarının bir kaç bülteni dışında hiç bir Fransızca gazetenin çıkmaması o-

layını gizlemiştir. 1971 yılına dek bu böylece devam etmiştir. Türkiye'deki fransızca gazeteler arasında en uzun ömürlüsü olan "İstanbul" nihayet 1964 yılında yayınına son vermiş, bunu 1971 yılında "Le Journal d'Orient"'ın kapanışı izlemiştir. 1971'de tek bir girişim görülür. "Gazette", yeni bir denemedir. O yıllarda Türkiye'de tek fransızca siyasi gazetedir. Ancak bu gazeteninde ömrü çok kısa olacak ve altı ay sonra kapanacaktır. Ondan sonra yeni bir fransızca gazeteyle karşılaşmak için 12 Eylül 1980 tarihini beklemek gerekmektedir. 1981 yılında yurt dışında Türkiye hakkında oluşan olumsuz düşünceleri değiştirmek ve Türkiye'yi, Türkiye'de olup biteni tanıtmak amacıyla Başbakanlığa bağlı Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünce 4 dilde New-Spot gazetesi yayınlanmaya başlar. Bu diller, fransızca, almanca, ingilizce ve arapçadır.

1971-1980 arasında Türkiye'de hiç bir fransızca gazetenin yayınlanmamasının nedenleri arasına, bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin soğumuş olmasını da katmak mümkündür.

III. BÖLÜM

A- HALEN YAYINLANMAKTA OLAN GAZETE VE DERGİLER

a) NEW-SPOT

New-Spot gazetesi Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü bünyesinde çıkarılan 8 sayfalık bir gazetedir. Yayını 7 Haziran 1981 tarihinde başlamıştır. Aynı ad altında bu gazetenin ingilizce, arapça ve almanca baskıları da yapılmaktadır. Fransızca baskısının tirajı 4.500'dür. Gazete haftalıktır. Yayınında şu ana dek bir kesinti olmayan bu gazete devletin resmi gazetesi niteliğindedir. Türkiye'yi dışarıda tanıtmaya yönelik yabancı dilde bir gazete çıkarma fikri ilk kez 1925'te Siirt milletvekili Mahmud Esad Bey tarafından ifade edilmiştir. Mahmud Esad Bey, Ankara hükümetini temsil edecek, onun fikirlerini açıklayacak ve Türkiye'ye karşı sürdürülen düşmanca propagandalara karşı savunma aracı olacak bir fransızca gazetenin çıkarılmasını teklif etmişti.(1) Amacı kısaca, Türkiye'nin 1980'den sonra dışarıdaki imajını olumlu göstermek, korumak ve dışarıya Türkiye'ye tanıtmak şeklinde ifade edilebilir. Haber kaynaklarının en önemlisini A. A. oluşturuyor. Haber temininde çok az da Ak Ajans'tan yararlanılıyor. Ücretsiz dağıtılan bu gazete , yurt içinde Başbakanlık, bakanlıklar vb. gibi kurumlara gönderilirken yurt dışında türkoloji enstitülerine, basın müşavirliklerine, kütüphanelere ve elçiliklere gönderiliyor. Ayrıca isteklilere adreslerine postalanıyor. Bu gazete, yurt dışındaki kurum, kuruluş veya kişilerle birlikte yurt içindeki yabancılara ya istekleri üzerine ya da teklif edilmek suretiyle gönderilmektedir. Yapılan görüşmede yazı işleri müdiresi Leyla Aşk, gazetenin Haiti'ye bile gönderildiğini söylemiştir. (2)

Seçilen haberler bir çok kez elden geçtikten sonra fransızcaya çeviriliyor ve gazetede yayınlanıyor. Bu nedenle kullanı-

(1) G.Groc, İ. Çağlar, a.g.e sf.36

(2) Leyla Aşk, New-Spot, Yazı işl. Sorumlusu, 08, şubat. 1988. Ankara.

lan fransızca bir çeviri fransızcası olup, metne sadık kalma olmayı olduğundan serbest yorum yazılarına pek rastlanmaması doğal oluyor. Aynı haber ya da makale bazen kardeş gazetelerden birinden, sıklıkla ingilizce baskıdan alınabiliyor.

Gazetenin her sayısında, ilk sayfada bir baş makale yer alıyor ve "Point de Vue" (Bakış Açısı) başlığıyla yayınlanıyor. Baş makale her zaman dışişleri bakanlığı tarafından hazırlanıyor. Sayfa düzeni dört kardeş gazetede aynı. Ancak fransızca ifadele - rin ingilizceye oranla daha uzun olması, ingilizce baskıda 6. sayfaya daha çok turizm haberi konmasına neden olurken fransızca baskıda 6. sayfanın genelde devam sayfası olmasına yol açıyor.(1)

Gazetenin toplam dört çevirmeni var. Ayrıca iki de yabancı uyruklu personele sahip olan gazetenin basım ve diğer giderleri devlet tarafından karşılanıyor.

İkinci sayfada genellikle derleme haberler yer alıyor. Başında DGPI (Direction Générale de Presse et d'Information= Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü) ibaresi bulunan haberlerin hepsi derlemedir. Sekizinci sayfa kültür ağırlıklı bir sayfayı oluşturuyor.

Gazete, Ankara Kurtuluş matbaasında basılıyor.

(1) Halit Tanrıkuş, New-Spot gazetesi fransızca çevirmeni, 08. şubat.1988 , Ankara

b) L'ORIENT-EXPRESS

Orient-Express gazetesi, Turkish Daily News'ün bir yayınıdır. İlk sayısı 15 kasım 1986'da çıkmıştır. İlk yayınından önce İlhan Çevik, Fransız Elçiliği'ne giderek fransızca bir gazete çıkarmak istediğini, bunun gerekliliğini söylemiştir.(1) O zamana dek, yani neredeyse 1970'lerden itibaren bugüne dek Türkiye'de böyle bir gazete yoktur. Son yıllarda da Türk ve Fransız hükümetleri arasındaki buzların çözülmeye başlamasıyla böyle bir gazetenin yayını artık gereklilik haline gelmiştir.

İlhan Çevik'in başvurusu üzerine elçilik gerekli yardımı yapacağını belirtir. Araç-gereçten başka, gazeteye sürekli olarak bir fransız personelin sağlanması da elçilik tarafından olmuştur. Orient-Express haftalık bir gazetedir ve tirajı 2000 dolaylarındadır. Yaklaşık 1000 kadar abonesi vardır. Bunlardan yarısına yakını Fransa ve Belçika'dadır.(2) Orient-Express haberlerini çeşitli kaynaklardan sağlamaktadır. Bu kaynakların hepsi gazeteye ingilizce olarak ulaşmaktadır. Uluslararası haberler için ilk olarak en çok AFP' den (Agence France Press) yararlanmaktadır. Ondan sonra gene dış haberler için REUTERS ve EPI gelmektedir. Orient-Express gerçi yayınına 1986 yılında başlamıştır ancak yayınında bugüne dek bir kesinti olmamıştır. İç haberler için "8 O'Clock News", "P and R Agency Publication" ve "SBA"'nın haber bültenlerinden yararlanan Orient-Express en büyük desteği bağlı olduğu Turkish Daily News'tan görüyor. Bunlardan başka haber ve yazı temininde kişisel kaynaklar denebilecek kaynakları da var. Bunların başında Türkiye'de bulunan fransızlar ve diplomatlar geliyor.

Gazetenin çıkarılmasında en önemli görevi Stephane Soumier üstlenmiş durumda. Ayrıca Belgin Erdoğan ve Laurence Lestel de çeşitli görevlerle gazetenin çıkarılmasına katkıda bulunuyor-

(1) Gül Demir, Orient-Express gazetesi İstanbul Bürosu şefi, 12 ocak 1988, İstanbul.

(2) Stephane Soumier, Directeur de la Rédaction, Orient-Express 08 şubat 1988 Ankara.

lar. Laurence Lestel sadece gazetenin basımı sırasında düzeltmen olarak görev yapıyor.

Atatürk'ün "Yurtta Barış, Dünyada Barış" vecizesinin her sayıda gazetenin adının hemen üstünde Fransızca olarak yer alması bu gazetenin özelliklerindendir.

Gazetenin amacına ve seslendiği kitleye gelince; Stephane Soumier'nin verdiği şu ilginç bilgileri kaydetmeliyiz (1) : "Gazetenin amacı öncelikle Türk ve Fransız halkları arasında sağlıklı bir iletişimin kurulmasını sağlamaktır. Türk toplumunun da onun sorunlarına yer vererek sesini duyurmaya çalışan bu gazetenin ayrıca çok güç olan bir amacı da var: Türk toplumunun günlük Türkçe basında yer almayan veya çok az yer alan sorunlarına da değiniyor." Gazetenin kime seslendiği konusunda henüz tam bir belirginlik yok. Gazetenin bu konuda bir arayış içinde olduğu söylenebilir. Doğrudan Türk okuruna mı seslenmeli, yabancıları Türkiye hakkında bilgilendiren bir gazete mi olmalı yoksa Türkiye'de bulunan yerli ve yabancı Fransızca okuruna Fransa hakkında haberler mi vermeli. İşte Orient-Express bu üç seçeneğin henüz tam yerleşememişliğinin sıkıntılarına yaşıyor.(2)

Bunun yanı sıra, Orient-Express'in konumuna daha bir açıklık getirmek için Yusuf Kanlı'nın makalesine değinmek gerekir. Yusuf Kanlı gazetenin 73. sayısında "Point de Vue" (Bakış Açısı) köşesinde şöyle yazıyor: " Orient-Express yayınına başladığı andan itibaren bazı ilkelere saygı göstermeye çabaladık. Bunlardan ilki, gazetemizin, babası Turkish Daily News gibi bağımsız olmasıydı. Gazete hiç bir zaman hiç bir siyasi partiyi desteklemedi, bunun aksine, demokrasiye bağlı kalmak, onun gelişimini desteklemek istedi.

Batı Avrupa'da okunan bir gazeteyiz. Bu, bize sorumluluklar yüklemektedir. Türkiye'nin görüntüsünü dünyaya sunmak gerekirken nasıl davranmak icap eder? Şuna inanınız ki, bu bizi hep düşündüren, sürekli meşgul eden bir konudur. Fakat bu durum

(1) Stephane Soumier, Directeur de la Rédaction, Orient-Express, 08. şubat 1988. Ankara

(2) Belgin Erdoğan, Orient-Express, 08. şubat. 1988 Ankara.

bizi, Türkiye hakkında gerçekleri yazmaktan men edemez.(...) Tek ve başlıca kaygımız demokrasidir. Avrupa Birliği'ne katılmak için bunun tek şart olduğunu düşünüyoruz. Bunun içindir ki, siyasi yasakların kalkmasını destekledik, bunu doğruluyoruz. Fakat dar görüşlü insanlar, bu olaydan Demirel'i desteklediğimiz fikrini çıkardılar. Aynı yasaklar Özal için olsaydı yine kaldırılmasını isteyecektik. Aynı şey Erbakan ve Türkeş için de geçerli. Yansız bir gözle Orient-Express'i okuyanlar, onun Daily News gibi, hiç bir siyasi partinin hizmetinde olmadığını, yabancı yatırımlarla beslenen ve Türkiye'yi mutlu bir tablo olarak sunmaya çalışan hiç bir ticari kuruluşun yararına çalışmadığını anlayacaklardır.

Bazıları bizi, Türkiye'yi karalamakla, görünümünü kötülemekle, Türk-Fransız ilişkilerine zarar vermekle suçluyor. Şu gerçektir ki, bizim için bu ölçüler "gerçeğin" gerekliliğine boyun eğmiş olmalılar. Hayır Türkiye cennet değildir, acı çekme yeri, hattâ cehennem de değildir. Demokrasiye ve istikrarlılığa doğru yavaşça ve emin adımlarla ilerlemektedir, hepsi o kadar. Her hafta hatırlattığımız budur işte." (1)

Orient-Express 16 sayfadan oluşuyor.2.sayfadan 7.sayfaya dek olan bölümde genellikle Türkiye ile ilgili haberler yer alıyor.2 ve 3.sayfalar bir önceki haftanın önemli olaylarına, diğer sayfalar toplumun sorunlarına ayrılmış durumda.8 ve 9.sayfalarda çeşitli yerlerden seçilmiş en güzel fotoğraflar,10 ve 11. sayfalarda da uluslararası haberler yer alıyor.12,13 ve 14.sayfalar, Türkiye'deki kültürel olayları içeriyor. 15.sayfa spora ve çapraz bulmacaya ayrılmış durumda. 16. sayfada ise Türkiye'deki " entel barları"'na gözlem yazılarıyla yer vermek artık gelenekselleşmiş. Genel olarak gazetenin sayfaları bu şekilde kullanılıyor. Ancak bazı önemli makalelerde bu plan değişebiliyor. Örneğin bir makaleye 2 yerine 3 sayfa ayrılabilir.

Dil olarak Orient-Express'te katı bir Fransızca yerine, daha çok kişinin anlayabileceği, konuşma diline daha yakın bir dilin kullanıldığını görmekteyiz.

(1) Orient- Express, 5 mai 1988 no:73

c) ACTION - L'ECHO DU BOSPHORE

"Action", ticari bir dergidir. İstanbul Fransız Ticaret Odası'nın bir organıdır. Yayına 1973 yılında başlamıştır. Yayınında 1980 yılı dışında bir kesinti olmamıştır.

Amacı, kısaca şirket ve kuruluşları tanıtmak, onların reklamlarını alarak Fransa'da Türkiye'ye ve Türkiye'de Fransa'ya yönelik ticari girişimleri desteklemek ve işbirliğine katkıda bulunmak şeklinde özetlenebilir. Bu konuda eylül-ekim 1979 tarihli 12.sayıda yer alan açıklayıcı bilgiyi aktarmakta yarar vardır. "Action, Türkiye ile Fransa arasındaki ticari ilişkileri konu alan bir haber bültenidir ve Türk-Fransız Ekonomik İlişkiler Derneği üyeleriyle, uluslararası ticaretle ilgilenenlerin tümüne hitap eder." (1)

"Action" dergisinin şu anda 400'den fazla abonesi vardır. (2). Tirajı 15 000 civarındadır. İki ayda bir yayınlanan bir dergidir. 80'li yıllara dek çok az yapraklı bir dergi olarak yayın hayatındadır. Ancak bu yıllardan sonra teknik içeriğinde bir düzelmeyle birlikte sayfa sayısı artmış, kullanılan kağıt daha kaliteli hale gelmiş ve daha geniş bir kitleye seslenir olmuştur.(3)

"Action" dergisi en başta abonelere dağıtıldıktan sonra yurdumuzda Adana, İzmir, Ankara gibi büyük kentlerimize ve dünyanın bir çok ültesindeki Fransız elçiliklerine ulaştırılmaktadır. Derginin büyük bir kısmı Fransız Ticaret Odası'nca, geri kalan kısmı da Amadeo Ferrajoli tarafından hazırlanmaktadır.

Derginin dili konusunda ilginç gelişmeler hemen dikkatimizi çekmektedir. Yayınının ilk yıllarında fransızca makalelerin çoğunun yanında türkçe çevirileri yer alırken (4) son yıllarda bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Bunun yanı sıra dergide ingilizce rek-

(1) Action, eylül-ekim 1979 no:12 sf.1

(2) Olivier Fourreau, Türkiye'de Fransız Ticaret Odası Görevlisi, 12 mayıs 1988, İstanbul.

(3) Bu derginin temmuz-ağustos 1979 tarihli 11. sayısı 16 sayfa çıkarken ocak-şubat 1987 tarihli 1. sayısı 64 sayfadır.

(4) Action, ocak-şubat 1980 no:14, sf.3-4-5

lamlara rastlanır olmuştur.(1) Bu konu bize, bir kez daha ingilizcenin dünyadaki öneminin nasıl git gide arttığını ve bir zamanların fransızcasının yerini almasını göstermektedir. Günümüzde uluslararası ticari ilişkiler öylesine gelişmiş ve bu ilişkilerde ingilizce öylesine yaygınlaşmıştır ki, artık fransızca bir dergide ingilizceye rastlanması bir gereklilik haline gelmiştir.

Action, Türk-Fransız ticari ilişkilerine etkiye bulunabilecek politik gelişmeleri yakından izlemesi açısından da önemli bir dergidir. Mayıs-haziran 1981 tarihli 19.sayısında şu satırlara rastlıyoruz:"Fransa bir çok kimseyi şaşırtarak idareyi değiştirdi ve memleketin başına sosyalistleri seçti. Bu, ihtilâl değildir, fakat Türkiye ile Fransa arasındaki ekonomik ilişkileri etkileyecek çok önemli bir olaydır. Genel açıdan yeni hükümet, gelişmekte olan ülkelerin sorunları için çok büyük endişe gösteriyor. Fakat Türkiye artık bu gurubun içinde değildir. Avrupa çıkarlarına zararlı olan Amerikan ekonomik politikasının görünüşüne göre, daha kritik olacağı sanılıyor. Türkiye ile sık ilişkileri olan büyük sanayi guruplarının ulusallaşması, fiat artma durumlarında bazı kıpırdanmalara meydan verebilir. fakat Türk iş ortakları için büyük sonuçlar gerektirmez. Fransız frangının düşmesi, fransız ürünlerini rekabet yapabilir duruma sokabilir. Buna karşı Fransa'daki alış gücündeki politik hamle, Türk ihracatına elverişli netice doğurabilir. Türkiye'nin ekonomik doğrulması gelecek senenin başında Fransız ekonomisinin yeni seyri ile uygun olabilir." (2)

"Action" dergisi ticari görev ve amacının yanı sıra kültürel konulara da eğilerek tam bir çeşitlilik gösterebilmektedir. Temmuz-ağustos 1986 tarihli 49.sayısında Kapadokya yöremizi tanıttıcı bir yazıya yer verirken(3) diğer sayılarında da yayına hazırlanan Orient-Express gazetesinden(4)söz etmesi buna örnektir.

(1) Action, kasım-aralık 1986, no:51 sf.8

(2) Marc Bernardin, "La Lettre d'Action Turquie-France," Action, mayıs-haziran 1981 no:19 sf.3

(3) Action, temmuz-ağustos 1986, no:49 ss. 26-27

(4) Action, eylül-ekim 1986, no:50 sf.17

d) PRÉSENCE

"Présence", 1985 yılında çıkarılmaya başlanan bir dergidir. Yayını tam olarak 1985 yılı nisan ayında başlamıştır. Sahibi Erol Ferah'tır. Yazı işleri müdürlüğünü Fuat Çöllü'nün yaptığı bu dergi dini mahiyetli bir dergidir. Dili tamamen fransızcadır. İstanbul'da bulunan hiristiyan cemaatine yönelik olan bu dergide daha çok dini haberler yer almaktadır. Yazı işleri müdürü Fuat Çöllü, yapılan görüşmede, derginin amacının hiristiyan cemaatine hitap etmek, onu olaylardan, dünyada olup bitenden haberdar kılmak olduğunu söylemiştir.(1)

Présence dergisinin yayını hiç kesintiye uğramamış.1985'ten itibaren sürekli olarak yayınlanmıştır. Aylık olan bu derginin tirajı 1000'dir. Her ay bin adet basılan bu dergi senede on sayı çıkacak şekilde ayarlanmıştır. Yaz aylarında her iki ayda bir yayınlanan bu dergi, dışarıda bayilerde satılmıyor. Ancak abonelere gönderiliyor. Derginin sermayesi Erol Ferah tarafından sağlanmıştır.(2) Abonelere sayısı 250 TL ve yıllık 2500 TL ile satılan bu dergi diğer masraflarını hiristiyan cemaatiyle yardımlaşma sonucu sağlamaktadır.(3)

Yayınlanan haber ve yazılar ise belli bir haber ajansından faydalanılmadan yazılıyor. Avrupa'dan gelen çeşitli dini dergilerden alıntılar yapılıyor. Dergi, çeşitli kiliselerdeki törenleri, hiristiyan cemaatine ait ilanları duyurma görevini üstleniyor. Bu törenler arasında vaftiz törenleri de yer alıyor. Amaçlarından bir diğeri de cemaat içi haberleşmeyi sağlamak olan bu derginin, küçük çaplı olduğundan pek muhabiri de yok. Sahibi Erol Ferah önderliğinde, yazı işleri müdürü Fuat Çöllü ve yardımcıları tarafından çıkarılan bu dergi toplam 20 sayfa buluyor ve dışarıda bastırılıyor.(4)

(1) Fuat Çöllü, Présence dergisi yazı işleri Müdürü, 29 ocak 1988, İstanbul.

(2) Antoine Maroviç, Présence dergisi, 29 ocak 1988, İstanbul

(3) Présence, nisan 1987 sayı:4 sf.15

(4) Antoine Maroviç ile adı geçen görüşme.

S O N U Ç

"Türkiye'de Fransızca Basın" konulu bu küçük çalışmamızda ülkemizde fransızca basının nasıl bir süreçten geçerek günümüze dek ulaştığını ortaya koymayı amaçladık. Fransızca dil ve basın olarak ülkemizde olduğu gibi bir çok yerde parlak bir devir yaşamıştır. Ama ne yazık ki daha sonraları önemini yitirmiş ve yerini ingilizceye bırakmak zorunda kalmıştır. Fransızca ülkemizde önemini sonradan kaybetse bile çok büyük roller oynamıştır. Osmanlı döneminde fransızca basın yurdumuzda ilk gazeteler olarak ortaya çıkmış, Türk basınına örnek olarak ona yolu açmıştır. Basının bir güç olduğu fransız ihtilâliyle birlikte keşfedilmiştir. Böylelikle fransız ihtilâlinin açığa çıkardığı özgürlük, demokrasi ve eşitlik gibi fikirler basın yoluyla, biraz geç te olsa, ülkemizde de ifade edilmeye başlanmıştır.

1795'te "Bulletin Des Nouvelles" ile başlayan "fransızca basın süreci"'nin en parlak dönemini 1850'lerden itibaren yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllara dek yaşadığını söyleyebiliriz. Olumlu bir çok yönünün yanı sıra, ülkemizde fransızca basının özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde olumsuz sonuçları da olmuştur. Kapitülasyonların verdiği ayrıcalıkların da etkisiyle fransızca basın, yalnız Fransa'nın değil daha bir çok Avrupa ülkesinin çıkarlarının savunuculuğunu yapmıştır. Fransızcanın o yıllarda yaygın olması nedeniyle, işgal yıllarında ingiliz ve almanlar bile kendi gazetelerini İstanbul'da fransızca olarak yayınlamak zorunda kalmışlar böylece işgal amaçlarını gerçekleştirebilmek için bu geleneksel basından yararlanmışlardır. Geleneksel diye nitelendirdiğimiz bu basın, bir kaç istisna gazete dışında, kurtuluş savaşı hareketimize de karşı çıkmış ve kötülemiştir. Fakat bütün düşmanlıklara rağmen, bu basın Cumhuriyet'in kurulmasıyla silinmeye yüz tutmuş ve yerini bir "Türk fransızca basını"'na bırakmıştır. Bu basın yeni Türkiye'yi tanıtmaya ve hakkımızda oluşmuş ön yargıları silme görevini başarı ile tamamlamış ve 1950'lere doğru o da tarihin sayfaları arasında yerini almıştır. Günümüzde ise, fransızca basın, çalışmamızda tanıtmış olduğumuz iki gazete ve iki dergiyle var olmaya devam etmektedir.

K A Y N A K Ç A

I- KİTAPLAR :

- 1- ALEMDAR, Korkmaz. İstanbul (1875-1964) Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi.2.bsk. Ankara. 1980.
- 2- ARI, Oğuz. İzmir'de Kitle Haberleşmesi. Ankara. 1972.
- 3- DURU, Orhan, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları. İstanbul. Temmuz 1978.
- 4- ERTUĞ,Hasan Refik. Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi. 2.bsk. İstanbul. 1960.
- 5- GROG,Gerard-İ.ÇAĞLAR. La Presse Française de Turquie de 1795 à Nos Jours (Histoire et Catalogue). Ed.I-sis. İstanbul. 1985.
- 6- İNUĞUR, M.Nuri. Basın ve Yayın Tarihi. 2.bsk. İstanbul. 1982.
- 7- İSKİT, Server. Hususi İlk Türkçe Gazetemiz Tercüman-ı Ahvâl ve Agâh Efendi. Ankara. 1937.
- 8- SARICA, Murat. 100 Soruda Fransız İhtilâli.2.bsk. İstanbul. Şubat 1981.
- 9- ŞAPOLYO, Enver Behnan. Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın. Ankara. 1969.
- 10- TANİLLİ, Server. Uygarlık Tarihi Çağdaş Dünyaya Giriş. 5.bsk. İstanbul. 1981.
- 11- TOPUZ, Hıfzı. 100 Soruda Türk Basın Tarihi. İstanbul. 1973.
- 12- TULBENTÇİ, Feridun Fazıl. Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar. Ankara. 1941.
- 13- TÜTENGİL, Cavit Orhan. Yeni Osmanlılardan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği. İstanbul. 1969.

II- MAKALELER :

- 14- GEORGEON, François. "Aperçu Sur La Presse de Langue Française En Turquie Pendant La Période Kémaliste" La Turquie et La France à l'Epoque d'Atatürk.Coll. Turcica. Vol. I. 199-214.

- 15- GEVGİLİLİ, Ali. "Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Basın ve Atatürk". İst.Ün.İktisat Fak.Mecmuası. C.39 no: 1-4. 1-50.

III- BİLDİRİLER :

- 16- EBÜZZİYA, Ziyad. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkçe Dışındaki Basını". Türkiye'de Yabancı Dilde Basın Sempozyumuna sunulan bildiri.İstanbul. 16-18 Mayıs 1984.
- 17- ERTUĞ, Hasan Refik. "Türkiye'de Yabancı Dilde Basına Genel Bakış". aynı sempozyuma sunulan bildiri.
- 18- GİRİTLİ, İsmet. "Türkiye'de Fransızca ve İngilizce Yayınlanan Gazeteler". Türkiye'de Yabancı Dilde Basın sempozyumuna sunulan bildiri. İstanbul. 1984.
- 19- GROG, Gerard. "Türkiye'de Fransızca Basın" aynı sempozyuma sunulan bildiri. İstanbul. mayıs 1984.

IV- GAZETE VE DERGİLER :

- 20- NEW-SPOT: 86/46, 87/8, 87/10, 87/11, 87/20, 87/23, 87/47, 87/49, 87/50, 87/52, 88/2, 88/3, 88/4.
- 21- ORIENT-EXPRESS: 12 Septembre 1987, 19 Septembre 1987, 19 Décembre 1987, 15 Janvier 1988.
- 22- ACTION : 79/4, 79/5, 79/6, 80/1, 81/3, 81/6, 82/1, 85/6, 86/1, 86/2, 86/3, 86/4, 86/5, 86/6, 87/1.
- 23- PRÉSENCE : Avril 1987 no: 4

V- GÖRÜŞMELER :

- 24- AŞK, Leyla. New-Spot. Rédactrice de l'Edition Française. 08.şubat.1988 Ankara.
- 25- ÇÖLLÜ, Fuat. Présence Dergisi Yazı İşleri Müdürü.29 Ocak 1988. İstanbul.
- 26- ERDOĞAN, Belgin. Orient-Express. 08.şubat.1988.Ankara.
- 27- MAROVIÇ, Antoine. Présence dergisi. 29.ocak.1988 İstanbul.
- 28- SOUMIER, Stephane. Orient-Express. Directeur de la Rédaction. 08.şubat.1988. Ankara.
- 29- TANRIKULU, Halit. New-Spot. Çevirmen. 08.şubat.1988.Ankara.

T. C.

Yabancı Dilde Basın Kurumu
Dokümantasyon Merkezi